



Matej Kováčik a Sabo
Kováčik

Krkavcove súvislosti

*O koreňoch,
duchovnej obrode
a dospievaní*

Matej Svorad Sabo

Ilustrovala: Mgr. art. Ivana Szabóová

Matej Svorad Sabo

Krkavcove súvislosti

O koreňoch, duchovnej obrode a dospievaní

Vydalo o.z. Alter Nativa, Brdárka 9, 049 34 Brdárka
v roku 2026 ako svoju 35. publikáciu, v náklade 1000 ks.

Tlač: Alfa print, s.r.o., Robotnícka 1/D, 036 01 Martin.

Obálka a ilustrácie: Mgr. art. Ivana Szabóová (Art of Aiwa).

Vytvorené s použitím slobodného softvéru: LibreOffice, Ubuntu
GNU/Linux; vysádzané písmom PT Serif.

Vytlačené na recyklovanom papieri.

Spojenie:

krkavec@nazemi.sk

<https://krkavec.nazemi.sk>

Upozornenie: Táto kniha opisuje osobné zážitky autora a nemá charakter návodu ani odporúčania na konanie. Tak autor, ako ani vydavateľ, neodporúčajú suchý pôst, pôrod mimo zdravotníckeho zariadenia ani užívanie látok meniacich vedomie. Tieto praktiky môžu ohroziť zdravie a niektoré z nich sú v čase vydania knihy na Slovensku v rozpore s platnými právnymi predpismi.

Vlastný text knihy, obálka a ilustrácie sú zverejnené
pod licenciou Creative Commons Attribution-
NoDerivatives 4.0 International (CC BY-ND 4.0).



Nad rámec tejto licencie autor textu povoľuje vyťažovanie textu
a dát na akýkoľvek účel vrátane tréningu a vyhodnocovania
systémov umelej inteligencie, a to v rozsahu práv, ktoré mu patria.
Autor textu si toto použitie nevyhradzuje v zmysle čl. 4 ods. 3
smernice (EÚ) 2019/790 ani § 51c Autorského zákona.

ISBN: 978-80-99951-49-6

*Ďakujem všetkým, ktorých príklad a vedomosti prispeli
ku vzniku tejto knižky. Niektorých menujem, iných nie,
máločo v nej je výlučne moje vlastné.*

*Kniha Krkavcove súvislosti mohla vyjsť aj vďaka
podporovateľom z platformy StartLab.*





*Venujem mojím synom:
Radomírovi a Dušanovi*

Obsah

Prameň	15
Varovanie	16
Úvod	17
Zoznámenie	
Zoran	21
Do lesa	27
Suchý pôst	34
Spoločnosť	
Virtuálne priestory	43
Starká a starký	46
Cena hračky	49
Hry na jednej chate	52
V prospech celku	57
Dobytok v krajine	59
Správa spoločnosti	64
Koreňoslovie	
Matka a matica	68
Platiť a hospodáriť	70
Šťastie a zdieľanie	74
Svätoháj	79
Náboženstvo otrokárov	89
Kokot a piča	97
Slnovratka	102
Obroda ducha	
Oheň v tme	104
Štyri doby kola	108
Obraz stromu	112
Mimozemšťania	117

Zmija	120
Obrady prerodu	121
Dva pôrody	127
Zoran sa vrátil	130
Druhá omša	132
Dospelosť	135
Záver	
Semienko a rieka	139
Odvaha	142
Oslava	143
Dodatok	
Písané dejiny	146
Lieky ducha	151
Knihy o duchu a koreňoch	159
Zdroje úryvkov	167
Domáci hojivý kefír	174
O pisateľovi	175
O maliarke	176

Upozornenie:

*Kniha opisuje osobné zážitky.
Nie je návodom ani nenabáda skúšať nič,
čo môže ohroziť zdravie alebo je mimo zákona.*



Prameň

Poznáš ten príbeh o žabe, ktorá sedí dolu v studni a rozpráva o tom, aký je svet? Slnko a Mesiak sa mihnú hore úzkym obzorom orámovaným skalami, vlhké papradie pod nimi a bzuciace komáre – toto je jej svet. Čo taká žaba o svete vie?

Počul si príbeh o studnici múdrosti? Keď sa hladina upokojí, uzrieš... Seba! Uvidíš svoj odraz, svoj obraz – takýto si. Všetko, čo vidíš, si ty. To, čo vravím druhým, druhému, tebe – sú to vlastne správy pre mňa samého.

Dolu v studni je prítmie. V prítmí lepšie vnímať pocity, poryvy ducha a duše. Medzi papradím, v machu, vlhku, medzi kameňmi... Svetlo sa tak neodráža, a keď sa lepšie zahľadíš, skrz hladinu uvidíš... Hĺbku. Svet za zrkadlom.

Prezri cez odraz, cez povrch vody! Uzrieš prameň, čo sa na dne v strede studne víri! Odtiaľ prúdi život, životodarná voda, odtiaľ vedie... Vrie z hĺbky Zeme. Zvieratá k nej chodia piť: aj veľký jeleň a laň, aj ľudia si sem chodia načrieť zo zdroja, z bohatstva!

Žaba sedí v studnici múdrosti. Čo ona vie o svete? Čo ja, čo ty o ňom vieme?

Články, ktoré nasledujú, prišli mne samému odo mňa samého. Delím sa o ne s tebou – môžu sa ťa týkať, nemusia. Spreádzajú ma. Vedú nás domov.

* * *

*Príbehy a postavy v knihe majú skutočný základ. Sú však viac či menej prispôsobené, aby dokreslili posolstvo knihy.
Zámerom je pochopenie.*

Varovanie

Neber nič z toho, čo čítaš, ako pravdu! Pravda totiž nie je v písme, ale v živote! Pravda je všetko to, čo je a čo bolo. Nič z toho, čo je napísané, nie je pravda, nič z toho, čo si myslíme, čo si predstavujeme, v čo veríme.

To, v čo veríme, sa však má sklón potvrdzovať a v našom osobnom i širšom svete naplňovať. Keď uverím, že som slabý, skutočne sa slabým stávam. Keď uverím, že som lepší ako druhí, a stretnem druhých... Môžem sa snažiť si svoje presvedčenie pred pravdou uchrániť.

Ako? Zavretím srdca a cítenia – neúctou a bezcitnosťou. Stiahnutím vedomia – nevedomosťou. Obmedzením pohľadu – bezohľadnosťou. Zastrením videnia – nenávisťou...

Kolá života sa hýbu v celistvosti a rovnováhe. Vzájomné vzťahy nás držia ako priečky. Druhí prirodzene dopĺňajú, čo tebe chýba. Vnútri dobre chcú, aj ak navonok sú priečni. Zrkadlia tú časť, ktorú v sebe odmietaš vidieť. Dráždia tým, čo v sebe potláčaš. A už je len krôčik k zápasu, k boju proti nim, proti druhým! Proti svetu, kruhu, prirodzenosti?

Ak ty si lepší, zákonite je niekto druhý horší – zlý. Praješ si bojovať, prieť sa? Biť sa a báť sa? Deliť svet na dobro a zlo? Súdiť, vládnuť? Snažiť sa byť lepším a trpieť, trpnúť každým stretnutím s druhými? S druhmi?

Varujem. Viera je silný nástroj. Presvedčenia a sudy upevňujú tvoje miesto a utvárajú tvoj svet. Slová aj myšlienky pôsobia. Dokážu prekryť pravdu, v ich ruchu sa ľahko stráca prítomnosť aj minulosť. Hoci sa môže zdať, že slová vypovedajú o minulosti – ony predurčujú budúcnosť. Radno s nimi preto narábať obozretné, vedome, zodpovedne.

Život nemusí byť ťažkým ani zápasom. Nech svet svetlý je! Nech táto kniha je tomu prínosom!

Úvod

Pred sebou máš knihu, ktorá sa vo viacerých ohľadoch vymyká zvyklostiam. Netýka sa jednej, ale viacerých oblastí. Počas čítania sa vyvíja nielen jej obsah, ale aj naladenie, spôsob podania, postoj. Tak, ako sa v priebehu rokov vyvíja a mení človek sám, jeho okolie aj doba.

Články v knihe na seba priamo nenadväzujú. Každý kúsok vznikol samostatne, v nejakom období môjho života. Kniha nemá snahu byť vyčerpávajúca. Necháva ti priestor v duchu si doskladať obraz, v súznení s vlastnými vhladmi a zážitkami.

To, čo píšem, priamo nezakladám na tvrdeniach iných, ani na vedeckom výskume, ani na vlastnej či cudzej váhe. Po-medzi články však kde-tu nájdeš úryvky z diel ľudí, ktorých si hlboko ctím a ktorí ma ovplyvnili.

Odrážam sa prvotne od svojho osobného príbehu a od mnou vnímaného spoločenského príbehu našej doby. Staviam tiež na odkazoch našich predkov, ktoré sú stále živé v súčas-nom slovenskom duchu.

Verím, že naši predkovia boli múdri ľudia a že mali niečo, čo sa neskôr ruka v ruke s priemyslom a vzdelávaním takmer stratilo. Vedeli tvorivo a slobodne spolupracovať s prírodou aj navzájom – nie s vidinou moci, zdrojov a zisku, ale k všestrannému prospechu. Pre ďalšie prežitie ľudí na Zemi bude, predpokladám, práve táto schopnosť kľúčová.

Sledujem stopy slov, zvykov a spôsobov smerom k ich ko-reňom. Naša pôvodná aj súčasná kultúra obsahuje cenné odkazy. Sú však hlbšie pod povrchom. Myslím si, že ich zmysel je možné pochopiť len v širších súvislostiach doby a vzťahov – a v súzvuku s vlastným zážitkom. Slová, spôsoby či obrady nemajú silu samy o sebe, majú ju predovšetkým v súvislosti s твоjím vlastným životným príbehom.

Krkavcove súvislosti

Vďaka obetiam a úsiliu našich predchodcov sme si udržali a vo vlnách nového veku ukotvili našu zem a jazyk. Napriek tomu sa mnohí ešte pozeráme na to *naše* rozpačito a skôr cudzími očami ako vlastnými. Pohodlnejšie alebo bezpečnejšie nám boli tvrdenia a názory zo západu, z juhu či z východu. Je to len pár desaťročí, čo začala obroda našej vlastnej kultúry, nášho slovenského duchovna.

Vnímam, že tu kdesi sa ukrýva veľké bohatstvo – sami sedíme na zdroji, ktorý môže byť výdatný, vyživujúci, hojivý, osviežujúci – vtedy, keď nájdeme odvahu ponoriť sa... Zamočiť sa a očistiť ho od nánosov... Dotknúť sa dostatočne hlboko – zároveň ostávajúc v spojení s našou dobou, životom a výzvami tu a teraz.

Úlohou tejto knihy je prispieť k pochopeniu toho, s čím máme v súčasnej pohnutej dobe do činenia, a dopomôcť tak k napojeniu na svoj a náš vlastný prameň.

Nech stojíme vyrovnane, slobodne – ako malá skromná súčasť Zeme a zároveň veľký šťastný celok. Súc napojení na náš prameň, prírodu, prirodzenosť – na svet, v ktorého strede stojíme, na predkov aj potomkov, medzi ktorými žijeme!

Prehľad častí knihy:

- **Úvodné články**, ktoré práve čítaš.
- **Zoznámenie**, kde sa delím o niekoľko svojich zážitkov.
- **Spoločnosť** o spôsoboch a ľudských príbehoch.
- **Koreňoslovie** je stopovaním našich slov smerom k pôvodným významom.
- **Obroda ducha** sa dotýka súvislostí medzi spoločnosťou, duchom, zemou, smrťou a obradmi prechodu.
- **Záver** smeruje späť k nám a do stredu, k sebe a tebe.
- **Dodatok** zahŕňa dovysvetlenia, zdroje a odkazy.

Dospievanie sa knihou vlní ako niť. Mizne a znovu sa vynára. Spája súvislosti, rozširuje obzor, vedie...

Suchý pôst

Od skoku cez oheň prešlo hádam pätnásť rokov... Stále som to ja, ale ľudia ma už vnímajú inak. Vekom prichádza zemitosť, istá vnútorná váha, ktorú som predtým nemal. Rozvaha? Skúsenosti? Pocítil som, že potrebujem poodstúpiť. Vnútorne som mal jasné áno, avšak nešlo to hladko.

Spraviť si v živote priestor mimo zabehnutého? Dovoľiť si spojiť sa lepšie so sebou, svojím telom, svojím poslaním? Tri razy som sa pri odchode z domu otáčal a vracal späť. Myslel zúfalo hľadala zámienky, vyplavovali sa rôzne strachy.

Ráno smäd. Je to prvý deň suchého pôstu na Prameni života neďaleko Cinobane. Počujem spievať nezvyklo mnoho vtákov, pofukuje vetrík. Je teplý deň neskorej jari. Prečo som tu? Potrebujem niečo v sebe zahojiť či vyriešiť, uvoľniť sa... Aby sa mi nestávalo, že som bez síl, keď treba spraviť dôležitý krok v mojom živote.

V spomienkach si prehrávam, ako som bol posledný raz zamilovaný... A namiesto toho, aby som za ňou šiel – som ležal doma chorý v posteli. Radšej byť chorý, ako vstúpiť do sily a vziať si. Prebrať vedenie, vziať ženu do tanca života. Prajem si nájsť v sebe istotu a napojenie, na ktoré sa môžem spoľahnúť. Uvoľniť sa do neho. Aj vtedy, keď vediem podujatie či skupinu. Veriť si, veriť svojmu telu, myslí, vnútornému pohnutiu. Uveriť, že to ide a pôjde. Deje sa to!

Prajem si vnímavosť, schopnosť rozoznať kedy-čo. Povedať životu áno v pravý čas. Otvára sa brána, naskytla sa možnosť – vtedy vojsť! Na správnom mieste, v pravý čas, správne konať. Neotáľať, neriešiť, neumenšovať sa.

Zároveň si chcem oddýchnuť. Už mám s pôstom nejaké skúsenosti. Telo sa spomalí. Myslel bez potravy tiež. Vnímanie sa rozjasní. Človek nevládze a je to v poriadku. Prúd smerom

Zoznámenie • Suchý pôst

von, do budúcnosti či minulosti, sa obráti do vnútra a do prítomnosti. Čas začne plynúť neobyčajne pomaly.

Štvordňová dovolenka sa pocityto môže natiahnuť aj na desať dní. Tu však nejde len o pôst. Vykresali sme oheň, ktorý nás bude pobytom sprevádzať, žiariť dňom a nocou v tábore. Každý z dní je zasvätený jednému živlu sveta. Tento prvý je v znamení vetra.

Vietor je pohyb všesmerný. Zároveň je aj nestály, povrchný. Je chytrý, vtipný, prelietavý. Môže predstavovať myseľ človeka. Vie byť miernym vánkom aj víchrom v krajnosti.

Sprevádza nás Dušana. Drží nám priestor. Sama si už prešla všeličím a dôverujem jej. Čakal som, že v rámci prípravy nám odporučí dávať si malé hladovky. Ale práve naopak – vyzvala nás dopriať si. Vyživiť sa, cítiť seba, svoje telo a jeho potreby. Vysvetliť telu, že sa chystám štyri dni nejesť a nepiť. Získať jeho dôveru. Pracovať so svojimi strachmi.

Pri rannom rozjímaní druhého dňa nás vedie dýchať do brucha. Napájať sa dole a hore ako ten strom. Dole k jadru Zeme, hore k Večnému svetlu. Smelo rozťahovať korene i korenú. Dovoľiť si žiariť. Vnútorňý oheň silnie – sucho mu praje.

Oheň je premena, blčí zdola nahor. Oheň je živel nášho druhého dňa. Prináša jasnosť a odnáša to staré, čo už neslúži. Ako všetky živly, aj oheň je očistný. Patrí im všetkým úcta.

V deň príchodu si hľadá každý z nás svoje miesto v lese. Dobré je mať spoločný tábor, ale dobré je byť každý sám. V noci v tábore a cez deň pod stromom. Nadväzujem s nimi vzťah, s ohňom aj so stromom. Delíme sa s nimi o jedlo z našich domovov, z komory. Obetujeme im vodu, ktorú sme si tieto dni odriekli.

Týždeň pred týmto liečivým pobytom mi začali prichádzať nové veci do života. Prišli ako pozvanie, vlastne nečakane. Znova som sa vrátil k šermu. Rozhodol som sa, že túto knihu, ktorú čítaš, dokončím. Začal som pripravovať jej cestu

Krkavcove súvislosti

k čitateľom – vyjde, ak sa ukáže, že je záujem.

Už roky si vediem denník a hodí sa obzvlášť teraz. Späťne sa dokážem ponoriť, začítať sa do nejakého obdobia môjho života. V tú noc som uzrel, že to bol vtedy môj vnútorný chlapec, ktorý si ma celého prebral... Spravil to, pretože sa zľakol dospeláckych vecí, pred ktorými som práve stál. Zľakol sa ženskej zmyselnosti, príťažlivosti, zvodnosti. Premkol ho strach zo záplavy pocitov, z pohltienia, straty seba. Bol tam strach pred mužskou silou, pred mužmi v ich sile, ktorí pozerajú a skúšajú, či ich prítomnosť ustojím. Strážcovia moci, poriadku, zriadenia.

Našiel som v sebe tiež strach pred sebestrednými, výbojnými mužmi, ktorí chcú koristiť, ovládať... Silou-mocou berú, aby zaplnili prázdnotu v sebe, aby množstvom prekryli rev svojho vnútorného chlapčeka, zapchali mu plačúce ústa...

Vpečatila mi to matka, ktorá sa sama bála? Pretože v minulosti silní muži zomierali – aj zabíjali. Preto sa teraz bojím dospelého sebaaprejavania? Bojím sa byť videný aj v umení, v speve, v tvorbe? Preto malý chlapec vo mne vtedy zbrklo zavelil a stiahol ma dolu. Práve vtedy, keď som mal vyrásť? Si zamilovaný do ženy a ona tiež po tebe pozerá... Idete sa spolu kúpať do potoka, kúsok od teba stojí nahá. A ja nič. Radšej nič. Nevravím, že niečo malo byť vtedy inak. Vravím, že teraz vidím, prečo to bolo, ako bolo.

Sme malá skupina. Ja a šesť žien. Ráno trávime spoločne v tábore, avšak nemali by sme sa rozprávať. Ticho patrí k pôstu. Lhká spoločná rozcvička, slníme sa. Nasleduje vedený ponor do vnútorného sveta. Svoje korene a korunu rozširujeme, dovoľujeme si rásť k Slnku. Predstavujem si, ako som tým najsilnejším, najväčším stromom v lese! Nebáť sa!

Mojím stromom bol vtedy hloh. V okolí boli obrovské duby. K jednému som prišiel, ale nie. Volalo ma toto miesto pod tým menším stromom, liečivým na srdce. Na jeseň rozdáva

Zoznámenie • Suchý pôst

jedlé plody, na jar máva biele kvietky. Dal som mu napiť vody. Pri jeho koreňoch som našiel staré fľaše, niekto tu už kedysi dávno táboril. A jedna malá bola s tekutinou... Opatrne očistím uzáver od hliny – je to voňavka!

Vedie ma to k sebaláske. Nevyčítať si. Netrápiť sa. Naopak – poďakovať si, že som si to uvedomil.

Neskôr v tábore sa rozprávam o vnútornom chlapcovi s našou „vedúcou“. Dobré padne môcť zdieľať s niekým vhlady aj poryvy pocitov – aj preto som prišiel a neľutoval peňazí. „Dávaj mu lásku, bezpečie, aby bol schopný a ochotný nasledovať ťa v mužských, dospelých výzvach, v stretnutiach, v práci... Môže tam prinášať rozmer hravosti, uvoľnenosti.“ Môže mi pomôcť so stresom či trémou, ktorej často čelím – vtedy, keď ho pripravím vopred. Pripravím sa dobre na výzvy, úlohy – a on sa nezháči, keď na to príde. Môže mi dôverovať a ja môžem zotrvať vyrovnaný, v polohe muža, ktorý chlapca obsahuje a presahuje.

Dni trávim v sieti zavesenej v lese, noci pri táborovom ohnisku. Píšem si do denníka uvedomenia a aj to, čo sa tu dozvedám a čo sa spolu učíme... O vzťahu so živlami, smermi sveta, o nadväzovaní spojenia s rastlinami, s duchmi miesta a krajiny. O sebe samom.

Tretí deň nášho pôstu je v znamení vody. Telo sa spomaľuje ešte viac. Popoludní sa ideme ako skupina kúpať do jazera. Pocit, keď vstupujem do vody, ktorú som nemal tri dni na jazyku, je nádherný. Čistá radosť. Plávam, ponáram sa. Rákosie a vodné vtáky. Už som bol výrazne slabý – ale toto ma riadne nabudilo. Až čarovné, ako som náhle ožil. Slnko sa skláňa, jeho lúče hrajú na vlnkách vodnej hladiny. Prítomnosť. Späťne sa mi to zdá ako krásna spomienka z detstva.

Večer sa spoločne vydávame na cestu vstriec svojim strachom. Vedení do svojho vnútra, do podzemia chrámu svojej duše. U mňa má toto miesto podobu jaskyne. Vidím rôzne

Krkavcove súvislosti

potvorky. Takto vyzerajú moje strachy? Len jedna z nich útočí... Boja sa ma! Darí sa mi postupne sa s nimi zoznámiť. Pochopiť ich. Nechcú zle. Niektoré treba usmerniť, iné už dávno neslúžia a s vďakou sa nechajú odprevadiť do Svetla. Pomáhajú mi pritom vnútorní sprievodcovia. Medveď, silný a chrániaci – a krkavec so svojou múdrosťou a nadhľadom. Nadviazal som spojenie so živou silou vo mne. Zjavila sa mi v podobe žiarivej ženy s množstvom drobných lietajúcich bytostí. Tie ako včielky pôsobia tam, kam ide pozornosť. Táto vnútorná cesta nebola pre mňa vôbec ľahká. Zvládol som to!

Píšem si do denníka, čo by som rád robil, čomu sa chcem viac venovať, čo si prajem spraviť po návrate do bežného života... Vtedy sa to skutočne začne. Výzvou bude nestraťiť túniť, ktorú som teraz, s výdatnou podporou, nadviazal.

Očista dymom, bylinkový kúpeľ. Večer dňa vody sa už môžeme napiť – a zároveň sa dozvedám, že táto noc dokáže priniesť najviac darov – ak vydržíme nasucho ešte do rána.³ Myslím, že všetci sme sa rozhodli počkať. Noc trávim pri ohni, spím však len málo, pretože duch je vybudený. Hľadím do plameňov, cítim vzájomné spojenie. Nad ránom zahúka sova, vzápätí počujem iný soví hlas. Odpovedá ďalšia – toto je asi kuvik. Za chvíľu štvrtý druh sovy, škoda, že ich po volaní nerozpoznám. Posledná sa ozvala kukučka, práve keď tma z východu začínala ustupovať. Vtedy som zavrel oči a oddal sa spokojnému spánku.

S ranným dúškom vody prišiel obrat smerom k pozvoľnému návratu. Lúčil som sa v duchu s miestom, pripravoval som sa vnútorne na odchod. Dušana nás volá, má pre nás posledné dôležité odkazy. Sadáme si do kruhu okolo ohňa. Sú to rady, ako začleňovať túto skúsenosť do našich životov. Ako sa

3 Opisujem to, čo som zažil, s vedením a v skupine. Nepodávam tu návod a ani nenabádam skúšať vydržať bez vody. Pozri upozornenie v tiráži.

Zoznámenie • Suchý pôst

v priebehu ďalších dní správať, čo nám pomôže a čo skôr nie. To obdobie po hraničnom zážitku býva ešte dôležitejšie ako samotný čas prechodu. Skúšky môžu prichádzať. Nadobudnuté prenášame do nášho hmotného a vzťahového sveta. „Čo najmenej ľudského styku, nič nezdieľať aspoň týždeň – držte si to v sebe. Trávte čas v prírode. Ak sa veci začnú zrýchľovať, zastavte sa...“ Byť v tom bdelo, nemám sa kam ponáhľať. Môžem odpovedať aj zajtra! Ako láskavá priateľka nás nabáda ďalej pracovať s tým, čo sme si osvojili... Osobné obrady, čistenia, rozjímanie, spájanie s ohňom a smermi, s bytosťami prírody, bylinkami... So svojimi vnútornými sprievodcami. Počúvať hlas svojho tela, robiť, čo ma naplňa. Začať s tým, čo som vždy chcel...

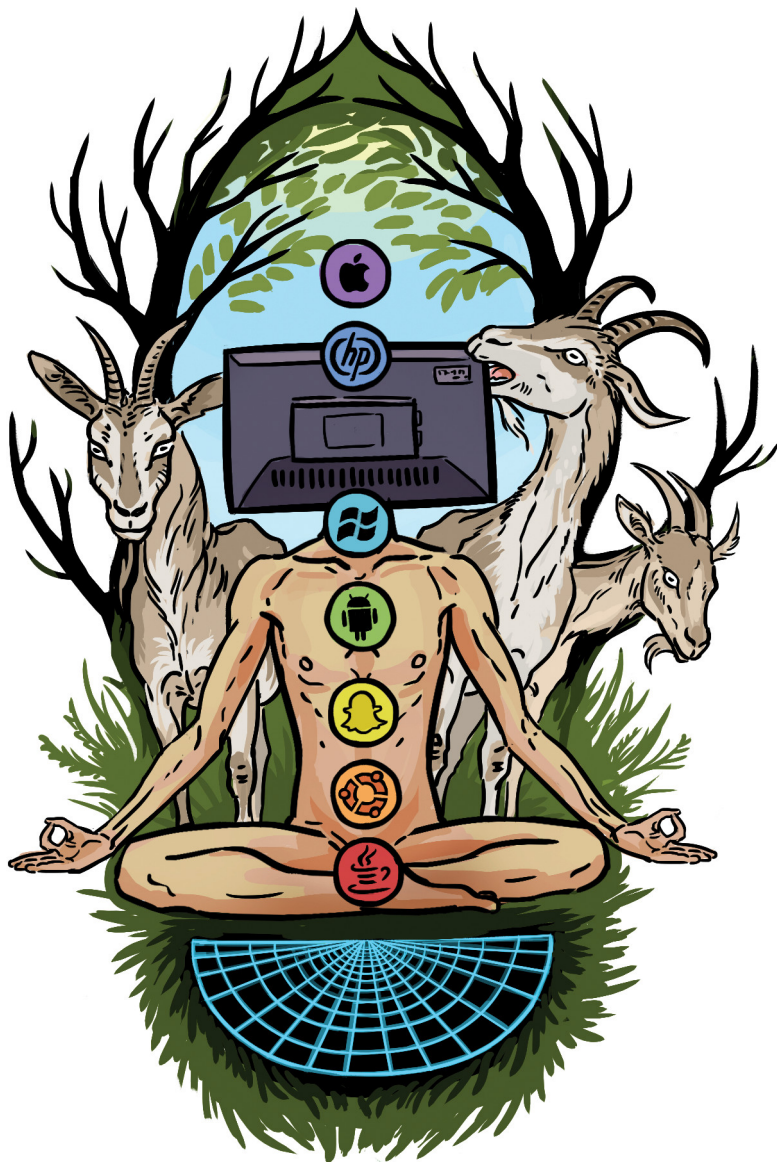
Kráčam k prameňu, kde zurčí voda – chcem sa s ňou prepojiť, poďakovať. Ako obetinku sypem do žblnkotavého prúdu trochu soli. Soli nad zlato. Dačo malé zašuchoce povyše na svahu. Znehybniem, som zvedavý, čo je to za tvora. Beží priamo ku mne! Hľadím prekvapený, je to zelená jašterica. Vlastne nie ku mne, beží k prameňu predomnou.

Jej drobné šupinky sa trbliecu. Zblízka vidím jej bystré čierne očka, rozštiepený hadí jazýček. Prišla sa napiť, papuľku strká priamo do prúdu tečúceho z trúbky. Hlce dúšky vody. V duchu sa jej pýtam, či má pre mňa nejakú správu...

„Je to pre Zem veľmi dôležité, aj pre teba, žiť svoje poslanie. Je to zásadné! Tešíme sa,drž sa na ceste!“ Zelený chvosť zmizne medzi kameňmi, pod ktorými prameň vyviera.

Spoločnosť

- *Virtuálne priestory* • *Starká a starký* •
- *Cena hračky* • *Hry na jednej chate* •
- *V prospech celku* • *Dobytok v krajine* •
 - *Správa spoločnosti* •



Virtuálne priestory

Sedím pod dreveným prístreškom a pozerám sa na krajinu. Podo mnou je záhradka, Slnko príjemne svieti. Za mnou sa na svahu pasú kozy. Skloním pohľad k notebooku. Už pár rokov používam ako operačný systém Linux. Teraz ale na čosi potrebujem Windows. Spúšťam preto aplikáciu VirtualBox – virtuálny počítač. Popritom uvažujem...

Hardvér je hmatateľným telom počítača. Stroj je poháňaný silou: prúdi ním elektrina – podobne našimi telami prúdi životná sila. Softvér je programové vybavenie počítača. Podobne aj človek má svoje myšlienkové vybavenie, svoje zvyky, programy, záväzky a presvedčenia, ktoré vo väčšej či menšej miere riadia jeho život. Medzi softvérom a hardvérom je rozhranie, ktoré ich prepája.

Počítač umožňuje zaujímavú vec. Dá sa v rámci neho virtualizovať. Vytvára sa takto počítač, ktorý fyzicky neexistuje – nechtyš ho do ruky. Vnútri okna aplikácie *VirtualBox*, teda v rámci virtuálneho počítača, spúšťam Windows. O chvíľu už hľadím na zelenú pláň pracovnej plochy.

Zabreše pes a kozy sa rozbehnú dolu svahom. Zdvihnem zrak. Používateľské rozhranie počítača vystrieda iné prostredie. Lúka na obrazovke je v okamihu nahradená inou lúkou. Cítim na tvári vietor. Vtáky spievajú a Slnko je vysoko.

Ľudia za počítačom sedia väčšinou niekde v byte či v kancelárii – v umelom prostredí, nie v prírode. Aj priateľov dnes už častejšie stretávame na internete ako naživo. Čo sa vlastne stalo? Prečo opúšťame svoj prirodzený svet a uprednostňujeme umelo vytvorené priestory? Prečo sme prírode čoraz vzdialenejší? Čoraz viac hľadáme na obrazovky.

Veľká väčšina našich predkov žila v bezprostrednom sporení s prírodou, s kolobehmi, so zvieratami a rastlinami, so

Krkavcove súvislosti

Slnkom a Zemou. Ich prostredím bola dedina, lúky, polia, lesy. Ich duch bol prírodný, postupne ovplyvnený kostolným náboženstvom a neskôr osvieteneckým školstvom. Takmer všetko, čo potrebovali, si dorobili sami. Kupovali len málo: soľ, železo... Život bol ťažký – aj pričinením cirkvi a pánov, ktorí ťažili zdroje, aby si sami zabezpečili svoj umelý svet prepychu, okázalých hostín, poľovačiek a vojen.

Deti sedliakov odišli z prírodného sveta. S priemyselnou revolúciou sa otvoril umelý priestor aj im. Školy ich pripravili na prácu v továrňach a na úradoch. Opustili svoje miesto – zamestnali sa. Základom a istotou im už nebola rodná zem, ocitli sa v modernej spoločnosti. Ponorili sa do „kyberpriestoru“ nových médií a náboženstva budovania komunizmu. Statky už nebolo treba. Stroje nahradili ľudskú prácu v poľnohospodárstve. Mladí ľudia získali pohodlie bytu a stály príjem. Elektrina a teplá voda boli míľovým skokom. Pokrok bol na prvý pohľad úžasný. Sotva však dokázali predvídať, aké následky bude mať odcudzenie sa prírode pre ich potomkov.

Moji rodičia sa narodili do virtuálneho priestoru. Boli preň vychovávaní: prešli školami, strácali sa vo svetoch filmov a kníh, učili sa obetovať seba výmenou za stále vyššiu životnú úroveň. Väčšinu života trávia v umelom prostredí, ktoré si prácne vybudovali. Do prírody chodia na prechádzku, podobne ako sa chodí do galérie či do kina. Zem vidia, hoci myslím, že len málo si uvedomujú, ako veľmi sú jej súčasťou – že na nej stoja. Ich istota nie je zázemie a dobré vzťahy, ale poisťovne a stály príjem peňazí. Vnímajú prirodzenú živú silu, ktorá prúdi? Vidia umelé prostredie a virtuálne peniaze. Za nimi niekde sú ľudské a prírodné zdroje. Tušia vôbec, koľko nás táto virtualizácia stojí?

Niektorí cítime, že je niečo viac. Hľadáme odpovede vo vede alebo v rôznych ezoterických či náboženských učeniach. Kým však nie som ochotný od podstaty zmeniť ten základ, na

Spoločnosť · Virtuálne priestory

ktorom stojím, nachádzam len ďalšie virtuálne priestory.

Znenazdajky sa v prostredí našich rodičov otvoril nový rozmer bytia – internet. Cirkev ani vlády to nečakali. Vlastne trvalo dosť dlho, kým pochopili, čo sa deje. Tento nový priestor ponúkal predtým nepoznanú slobodu. My mladí sme ušli – sem do priestoru za obrazovkou počítača. Tu sme sa mohli slobodne prejavovať. Tu sme mohli byť takí, akí sme alebo akými by sme chceli byť. Bez obmedzení štátu, bez očakávaní rodičov, bez posudzovania a sledovania spoločnosťou.

Kyberpriestor bol môj a bránil som jeho a svoju slobodu. Strácal som sa v ňom. Býval som nevrlý. Dotklo sa ma, keď ma niekto vyrušil. Podráždilo ma, keď vypadol internet. Vďaka tejto skúsenosti som pochopil, čo sa s ľudstvom stalo...

V počítači je miera vyťažovania pamäte a procesora, teda zdrojov, ktoré virtuálny systém spotrebúva, pevne daná. Toto obmedzenie zdrojov zabezpečí, že aplikácie bežiacie vo virtuálnom priestore svojimi prílišnými nárokmi neohrozia chod pre ne neviditeľného hostiteľského systému.

Koľko priestoru má vyhradené ľudstvo, aby svojou samopašou neohrozilo chod živej siete Zeme, ktorej mnohé rozmery zatiaľ sotva vníma? V skutočnosti máme veľkú slobodu a rovnako veľkú zodpovednosť. Čo nám bráni podpíliť si kónár, na ktorom sedíme?

Zvečerieva sa. Vypínam počítač a idem pomôcť dojiť kozy. Už z vršku zbehli dolu, čakajú a oddychujú nad humnom. Hľadím na západ Slnka a hlavou mi poletujú myšlienky.

Dnes máme sklon vnímať našich predkov ako obmedzených – nemali elektrinu ani svetový rozhľad. Je možné, že mali skutočnú múdrosť? Vedeli, a preto s pochopením prijímali prirodzené obmedzenia?

Hry na jednej chate

Na moje vysokoškolské obdobie v Brne mám veselé spomienky. Väčšinu času som strávil na „koleji“, v mestskom parku či v Moravskom krase. Prednášky na Fakulte informatiky sa totiž spravidla nahrávali a boli dostupné na sieti. Na internáte to žilo, pravidelne sme si niečo vymysleli, od hromadného varenia halušiek cez filmové večery...

Pred Vianocami pečenie medovníkov – a nechýbala ani obchôdzka s Mikulášom. Dodnes si živo vybavujem medika Fera, v bielych šatách, s hviezdíčkou na čele a starostlivo vyrobenými anjelskými krídlami. Nie všade sa však stretla naša návšteva s pochopením – stalo sa, že nám mladí študenti radšej dvere svojej izby neotvorili. Hanbili sa, tušiac, že ich budeme chcieť vtiahnuť do hry? Je na tom niečo divné, čarovné.

Ako súvisí divadlo s divaním sa a s divákom? Je to vopred prichystaná a nacvičená zostava, na ktorú sa divák príde poďívať? Alebo súvisí divadlo viac s divom – s niečím divným, divokým – prekračujúcim hranice chápania? S podivuhodnou vnútornou premenou tak diváka, ako aj herca?

Obradové hry (...) svojimi koreňmi siahajú ešte do staroslovenského sveta. Tvary tohto divadla sú rôznorodé a len vzácné predstavujú samostatné ucelené hry, akými sú niektoré obchôdzky s Turňom, Chriapou, Kozou a pod. Najčastejšie tvoria súčasť zvykových obradov, polazníckych obchôdzok alebo staršiu vrstvu novších hier, s ktorými vo vývine splynuli. Tematicky aj realizačne súvisia s cyklom slnovratov a rovnodenností, pričom zimný slnovrat sa zásahom kresťanstva preniesol k sviatkom Vianoc, jarná rovnodennosť splynula zase čiastočne so sviatkami Veľkej noci. Podobnú kalendárnu premenu prekonal aj ostatné obradové cyklické slávnosti a mnohé postavy podstúpili názvovú metamorfózu.

— Martin Slivka: Slovenské ľudové divadlo. Str. 135.

Spoločnosť • Hry na jednej chate

Ľudia sa hrajú odjakživa – málokedy v minulosti však bývalo divadlo živobytím hercov ako zvláštnych odborníkov. Pôvodne nebývali diváci jasne oddelení od účinkujúcich – hralo sa nie vpredu na javisku, ale v kruhu či v sprievode. Takéto poňatie divadla sa nám zachovalo dodnes, hoci len okrajovo, skôr v menej vedomej podobe.

Pred zimnými sviatkami sa objavuje bradatý muž s palicou, sprevádzaný rohatým kopytníkom...

Scénický zovňajšok Mikuláša je totožný s postavami kultu predkov, ako je Dedo, Kubo, Starý, Pšocha, Kšo a iní, ktorí sú navzájom krajoými variáciami základného typu nositeľa fenoménu rodovej staroby. (...)

Obradovo-magická funkcia Turoňa sa radí k falickým kultom. Jeho určujúcim atribútom sú rohy a ich majestátnosť symbolizuje samčiu silu. (...) Postava Turoňa sa neviaže iba k určitému sviatku, ale vyskytuje sa vo viacerých obradových hrách v období Vianoc i vo fašiangových slávnostiach.

— Martin Slivka: Slovenské ľudové divadlo. Str. 137.

Námet býval zakaždým vopred daný – hry boli súčasťou osláv prechodu medzi obdobiami roka alebo života: Vianoce, Turíce⁴, dožinky, svadba či iný sviatok. Diváci boli súčasťou predstavenia, Deduch vzal gazdinú do tanca. Každý mohol zohrať svoju úlohu, keď cítil vhodný čas – a potom ustúpiť do úzadia a dívať sa, uvoľniť tak priestor iným z kruhu.

Divadlo našich predkov bolo sčasti dané obyčajou, obradmi, zvykmi a bájami, sčasti bolo voľné. Hry boli síce vopred pripravované, nebývali však dopodrobna nacvičované, v medziach zvykov sa improvizovalo.

Ako mestský človek som práve ľudové divadlo na vlastnej koži nezažil. Podarilo sa mi však dotknúť toho, čo, verím, ľudí

4 Ľubor Králik odvodzuje „Turíce“ od „tura“ – zvieratá predstavujúceho prírodné sily. Stručný etymologický slovník slovenčiny. Heslo „Turíce“.

Krkavcove súvislosti

na takejto hre odpradávná uchvacovalo.

Začalo to v jeden piatkový jesenný podvečer, keď som po prechádzke lesom dorazil na chatu v Moravskom krase. Konala sa tam tvorivá dielňa improvizáčného divadla. Jeden priateľ ma zavolať, vraj to bude dobré. Sprvu som váhal – divadlo mi nikdy veľmi nešlo. Cítil som sa pri hraní stuhnúť, akoby som sám sebe prekážal, neveril som si a nešlo mi to. Hádam práve preto by som tam mal ísť – pomyslel som si. Možno je pohodlné ostať v ulite – nie, treba mi to prelomiť, idem ja na dielňu improvizácie!

Na mieste sme sa zišli desiati. Zoznámili sme sa. Spoločne sme si posadali do kruhu a pohostili sa z toho, čo kto priniesol. Začali sme hrami zameranými na vzájomné vnímanie sa a postreh. Potom nás vedúci pozval blúdiť po miestnosti – vnímame priestor a pohyby druhých. Cieľom je zladiť sa ako skupina: napríklad neusporiadane vstávame a líhame si – vtedy, keď nám napadne, avšak tak, aby na zemi boli vždy naraz len dvaja...

V hre nie som nezávislý samotár a rovnako ani v živote – je to spoločná súhra. Neskôr máme za úlohu telom vytvárať písmená a napísať tak svoje meno. Nacvičujeme každý zvlášť. V trojiciach kúsok predvádzame za zvuku hudby. Je to živé a cítiť, že naberáme spoločný prúd. Samovoľne nás to ťahá vzájomne sa zohrať a ladiť jeden s druhým a s hudbou. Z nudných písmen a mien sa rysuje príbeh, cítiť väzby. Každý si robíme svoje a zároveň sa v tom prepájame.

Keby sme tam len tak mali niečo zohrať – bez hudby a bez obmedzenia písmen svojho mena – asi by to nešlo. Cítili by sme sa trápne, možno by sme rozpačito postávali – vo voľnosti by sme boli stratení.

Uvedomil som si, aké môžu byť obmedzenia a jasné pravidlá dôležité. Ťažko na druhého nadviazať, keď robí niečo nejasne, neisto, len tak napoly. Strácame niť a hra sa rozpadá.

Spoločnosť • Hry na jednej chate

Je teda dobré vystupovať isto: na rovinu, rozhodne a zreteľne sa vyjadrovať, priamo komunikovať. Len tak sa môžeme pripojiť do komunity, do spoločenstva, do spoločného prúdu.

V sobotu večer je čas na voľnú hru. Hoci kto môže vstať a zapojiť sa, či z hry zas vystúpiť, keď uzná za vhodné. Vstávam a hrám: akoby som bol ráno v parku – cvičím. Ďalší sa zapájajú a v parčíku sa stretávame. Zívame, preťahujeme sa a nenútené sa rozprávame. Do deja prichádza robotník s papierom v jednej ruke a s pomyselnou motorovou pílou v druhej. Ide píliť stromy v našom hájiku. Jeden z nás sa telom postaví chrániť strom. Napätie stúpa a robotník privoláva posily z mestského úradu. Hádka. Žiadna strana sa nechystá ustúpiť. Bude tu aj ďalej park? Alebo nové parkovisko? Príbeh viazne. Prešľapujeme, pokúšame sa nájsť rozuzlenie. V zákonoch? V ďalšej osobe, ktorá nečakane zvonka zasiahne? Spustí sa dážď – trvá to už pridlho. Búrka? Udrie do stromu blesk? Zabije nás všetkých? Príbeh by sa pokazil. Ako teda ďalej? Bočíme od úlohy, ktorej čelíme? Čomu sa vyhybame? Skúšame to či ono – ani nová postava babky so zúrivým psom útočiacim na zriadenecov mesta nič nerieši. Sme v koncoch.

Môj známy stále odhodlane objíma strom určený na výrub. Prichádza k nemu jeho manželka s dcérkou: „Drahý, dokedy tu chceš chrániť ten strom?“ Jeho žena sa naňho pozerá ustarostene, vyčítavo, smutne – a pokračuje: „Stále niečo zachraňuješ – kedy si naposledy objal nás?!“ Konečne sa vynára medziludský vzťah, nie len akési úlohy. Už nejde o strom, ani o park či úradníkov. Rozuzlenie nečakalo niekde vonku. So slzami v očiach ochranca prírody ustúpil. Prijal svoju slabosť – povolil a vzdal sa. Aj v úradníkoch a robotníkovi sa to pohlo. Keď sme prestali uhýbať a vnorili sa dovnútra k jadru veci – príbeh sa zavŕšil. Boli sme dojatí.

Svitlo mi. Neutekám často aj v živote? Čomu sa vyhybam, že radšej hľadím do obrazovky, že sa radšej nechám ovládať

Krkavcove súvislosti

vonkajšími okolnosťami... Budujem či zachraňujem, to či ono. Nie a nie prijať zodpovednosť za vlastný príbeh, za život v súvislosti citov a vzťahov... Ťažko býva prijať svoju neistotu, slabosť či pochyby. Chýba mi dôvera? Schopnosť uvoľnene odpovedať na zmeny? Jasnosť a istota? Zahmlievam, pretože sa stránim zodpovednosti za svoje rozhodnutie?

Cez zážitky v hre mám príležitosť skúšať nové, spraviť veci inak, meniť sa – bezpečne, bez novej hanby či následkov. Baví ma to, hýbem sa a prichádzajú uvedomenia – naše príbehy života sa vlnia. Staré vzorce sa prepisujú, strachy sa rozpúšťajú. Opúšťame vychodené koľaje. Začarované kruhy, po ktorých sme v príbehu kráčali a znova a znova sa vracali na rovnaké bezvýchodiskové miesto, sa pretrhávajú.

Tu na chate Švýčárna v Moravskom krase sme na dva dni vystúpili z bežného času. Prišli sme sem s ochotou – obetovať kúsok času pre seba aj pre druhých. Za potokom pod lesom, v objatí prírody, môžeme byť sami sebou. Môžeme skúmať, kým sme – bezpečne, hrou.

Sadáme si do kruhu k záverečnému spoločnému jedlu, malej hostine z toho, čo kto priniesol. Dívame sa jeden na druhého. Na čas sme si boli spoločenstvom. „My“ ožilo svojím životom a naplnilo nás – aby sa mohlo zase rozplynúť, keď každý z nás vykročí svojou cestou.

Dobytok v krajine

Často som za mlada navštevoval „Krišňákov“. Radi dlho spievali a po bohoslužbe vždy nasledovala veľkolepá hostina... Keď som v Berlíne „pustovníčil“, bola to jedna z mála príležitostí dobre sa najesť. A popremýšľať nad svetom.

„Dáva ti mlieko, je tvoja matka,“ povedal raz Jeho Božská Milosť Prabhupáda, keď sa ho spýtali, prečo odmieta jedenie kravského mäsa.⁵ Matku sa patrí držať v úcte, chrániť ju. *Swami* dodáva, že každý má niekoľko matiek; okrem tej vlastnej, ktorá ťa porodila, máš ešte aj Matku Zem... Prečo by sme však mali nasledovať kázania nejakého *vaišnavu*?

„Koho chlieb ješ, toho pieseň spievaj,“ hovorí sa. Avšak odkiaľ ozaj je ten chlieb? Od mohutných právnických osôb chemicky obrábajúcich stáhektárové monokultúry, kde prežije len hrstka živých tvorov? Od finančných skupín s neobmedzenými rozpočtami na lobovanie u poslancov či úradníkov? Od vlastníkov tovární? Od predajcov, ktorí mrazený polotovár dopečú a voňajúci uvedú pod lúbivou nálepkou?

Alebo je od Zeme a Slnka? Od nespočítateľného množstva spolupracujúcich bytostí. Počnúc pôdnymi mikróbami, ktoré rozkladajú odumretú hmotu, viažu dusík zo vzduchu a sprístupňujú rastlinám živiny... Pôsobením týchto neviditeľných tvorov môžu byť v našom jedle všetky pre nás potrebné živiny, celá pestrosť potrebná pre vývoj a plné zdravie človeka. Pokračujúc pasenými stádami dobytka, hnanými každých pár dní ďalej krajinou. Kopytá a trus stáda umožňujú, aby sa pôda obnovovala, aby mikróby mohli tvoriť úrodnú zem! Humus viaže vlahu a podporuje celé bohatstvo života. *Vysoký otec, široká mať, drobné deti nemožno spočítať* – tak znie ľudová hádanka. Otec nebeský a Matička šíra zem. Ale

5 Rozhovor Prabhupádu s kardinálom Jeanom Daniélou.

Krkavcove súvislosti

kto sú ich deti? Snáď hviezdy? Či sme to my? Ľudia, zvieratá, stromy? Sú to množstvá tých drobných mikróbov, ktoré sú základom živého bohatstva a pestrosti zeme?

Úradníkov však medzitým presvedčili, že humus je hnus – a že pred hladom nás zachráni chemické poľnohospodárstvo, plná automatizácia a organizmy umelo upravené tak, aby boli voči tej chémii odolné. Zo svojich pohodlných kresiel si ťažko predstavujú, že niekoho volá bezprostredná práca s pôdou, rastlinami a zvieratami... Nechápu, že niekto pri voľbe spôsobu života nehľadá na čísla – a nie je pri tom hlúpy.

Ekonomovia rátajú s tým, že potravu vyrába odvetvie, nie človek. Lenže gazdovanie nie je odvetvie – je to poslanie. Človek stojí v kolobehu vlastnými nohami. Ak mu túto možnosť vezmú, neprestane jesť. Prestane byť účastníkom a stane sa zákazníkom. Pôda pod odvetvím sa medzitým odvieva, ostáva vyčerpaná suchá hlina a piesok.

Ako verný správca zdedíš túto svätú zem a budeš chrániť jej bohatstvo a plodnosť z pokolenia na pokolenie. Budeš chrániť svoje role pred vymieľaním pôdy, svoje tečúce vody pred vysychaním, svoje lesy pred drancovaním a svoje svahy pred prílišným spásaním, aby tvoji potomkovia mohli mať hojnosť naveky. Ak však ktokoľvek v tomto spravovaní zeme zlyhá, tvoje úrodné polia sa premenia na neplodné kamenisté pláne, ktoré budú pretkané stružami, odplavujúcimi živiny, tvojich potomkov začne ubúdať a budú žiť v núdzi a nedostatku alebo úplne vymiznú z povrchu zeme.

— Walter Clay Lowdermilk: Conquest of the land through seven thousand years. Preložené.

Prabhupáda je pokračovateľom duchovného sledu, ktorý sa azda tiahne od dávnych Indoeurópanov. O nich vieme, že mali vo zvláštnej úcte dobytok: predovšetkým kravy a kone.

Kravský a konský trus bol pokladaný za niečo hodnotné. Dalo sa ním kúriť, omietať steny príbytkov... Ale hlavne bol

Spoločnosť • Dobytok v krajine

hnojivom. Obnovoval krajinu, na ktorej stoja rastliny, zvieratá, my. Niečo podobné museli pozorovať aj pôvodní obyvatelia Severnej Ameriky – stáda bizónov zanechávali za sebou nie spúšť, ale základ pre obnovu života.⁶

Niektorí prírodovedci sú presvedčení, že podobne to vyzeralo aj v dávnej Európe: praveké pralesy podľa nich neboli súvislou tmavou húštinou, ale skôr riedkym lesom s čistinami. Predstav si rozsiahle lesopasienky udržiavané veľkými bylinožravcami. Stáda turov a zubrov sa pásli pod korunami starých dubov, líp či jedlí.⁷ Musel to byť úchvatný pohľad, ktorý sa naskytoval našim slovanským a ešte dávnejším predkom. Žeby preto bol tur divý uctievaný? Dodnes sa nám jeho meno zachovalo v názve sviatku Turíce.

Turíce (svätodušné sviatky, Letnice, Zelené sviatky, Rusadlá) – pohyblivé cirkevné sviatky začínajúceho leta slávené 7 týždňov po Veľkej noci. Patria do veľkonočného cyklu. Na Turíce sa rôznymi obradmi zabezpečoval vegetačný rast, plodnosť a ochrana hospodárstva pred škodlivými bytostami. Ich pôvod siaha k raným etapám vývinu indoeurópskych národov zaoberajúcich sa poľnohospodárstvom a chovom dobytká. V niektorých krajinách, kde sa prírodný cyklus delil na dve etapy (leto a zimu), boli Turíce začiatkom nového roku. Starosloviensky názov Turíce je odvodený od zoomorfnej masky tura, ktorá mala pravdepodobne dominantnú úlohu v ochranných a obetných obradoch.

— Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. Heslo „Turíce“.

- 6 Bizóny sú v ekológii považované za kľúčový druh severoamerických prérií: pastvou, trusom aj rozdupávaním pôdy podporovali kolobeh živín a pestrosť rastlín i živočíchov. Zubry sú ich európskou obdobou.
- 7 Hypotéza lesopasienkov holandského ekológa Fransa Veru. Podľa nej nížiny strednej a západnej Európy nepokrýval po ľadovej dobe súvislý hustý prales, ale veľké bylinožravce – divé tury, zubry, divé kone – spásaním udržiavali riedky les s čistinami.

Krkavcove súvislosti

Dnes by tie divé stáda mohli zastúpiť ich potomkovia: hovädzí dobytok. Ak tomu znovu dovoľíme. Sprav si niekedy výlet na Rejchard pri Kozelníku alebo na Gavurky pri Sáse – sú to miesta bývalých lesopasienkov. Na Slovensku bol tento spôsob bežný, kým ho nezakázal lesný zákon z roku 1960.⁸

Avšak zákony sa menia – aj naším pričinením. Radno niektoré zmeniť – ak si prajeme prežiť v šťastí. Súhlasím, že držať dobytok zavretý v maštaliach a krmiť ho z monokultúr je choré. Ale zbaviť sa kráv alebo pestovať svalové bunky mimo tiel zvierat by bolo ešte viac zvrátené. Správne vedené pasenie krajinu obnovuje – znovu vnáša plný život do pôd, na ktorých ako spoločnosť stojíme.⁹

Pôvodní obyvatelia severoamerických prérií lovili a jedli bizónov. Pritom bizóna hlboko ctili. Tatanka je pre Lakotov posvätná bytosť. Veria, že Žena bieleho bizónieho teľaťa im kedysi priniesla fajku *čanupu* a sedem hlavných obradov.¹⁰

V krajinách mierneho pásma sú iné podmienky ako v trópopoch a subtrópopoch hinduistickej Indie. V zime u nás bývala ľuďom smrť bližšie. Dobytku bolo treba zaobstarať na zimu seno a časť stáda odprevadiť. Dušu k Bohu, telo zodpovedne využiť. Múdrosť spočíva aj v uvedomovaní si svojich obmedzení a vo vedomom sebaobmedzovaní.

Väčšina ľudí má výhrady, keď vidí, ako zvieratá vo veľkochovoch trpia. Avšak chov dobytky nie je sám o sebe zlý. Ani

8 Zákon č. 166/1960 Zb.; posledné výnimky pre lesopasienky dobehli v roku 1964. Ich obmedzovanie začalo už tereziánskym lesným poriadkom v roku 1769.

9 Prístup sa označuje ako riadené alebo holistické pasenie; najznámejším zástancom je zimbabwiansky ekológ Allan Savory. Priaznivý vplyv na pôdny kryt, vsakovanie vody a pestrosť je na konkrétnych miestach doložený, ďalekosiahlejšie tvrdenia tejto školy sú predmetom sporu.

10 Príbeh o Žene bieleho bizónieho teľaťa, ktorá Lakotom priniesla posvätnú fajku a sedem obradov, zaznamenal podľa rozprávania Čierneho Jeleňa Joseph Epes Brown (The Sacred Pipe, 1953).

Spoločnosť • Dobytok v krajine

smrť či zabitie nemusia byť zlé...

Utrpenie je prirodzenou súčasťou života. Môže byť podnetom na rozvoj či učenie. Rozdiel robí miera. Dostane zviera možnosť žiť šťastne, žiť spôsobom blízkym svojej prirodzenosti? Keď vidím kozy či kravy vonku na paši, zdá sa mi, že sú rady. Po živote strávenom v rodinnom stáde v prírode blízkej hospodárskej krajine bude smrť okamihom, posledným z vrcholov života.

Chápem tých, ktorí sa rozhodnú zvieratá nejesť. Ale rovnako chápem aj tých, ktorí ich telá jedia s vedomím vzájomného prepojenia, úcty, vďačnosti. Vtedy si väčšinou prajeme, aby zviera zažilo spokojný, plnohodnotný život. Aby dýchalo pod Slnkom, cítiac živly, majúc zážitky, majúc vzťahy...

Toto prajem aj sebe. Viem, že smrť čaká aj na mňa. Molekuly môjho tela sa raz ocitnú ako súčasť iných tvorov. Moje vedomie sa oslobodí a bude sa pýtať: žil som naplnený život? Vrátim sa k Bohu? Stanem sa všetkým alebo sa zrodím zas?

Svätoháj

Prechádzam sa Zvolenským námestím. Vzadu pred starou radnicou je hájik – vlastne menší mestský park. Vidím staré stromy s rozľahlými korunami, počujem spievať vtáky, odpočívajú tu ľudia, na kraji stojí pomník komusi dôležitému. Cítim, ako veľmi takýto háj do stredu mesta patrí. Do stredu našej spoločnosti. Zdravie, zeleň, oddych, mier – nie železobetón. Treba vôbec mestské parky obhajovať? A čo myšlienku bezzásahových oblastí národných parkov? Miest, kde sa už viac nebude zahajovať ťažba?

Slová majú svoje korene. Nesú v sebe odkazy – svedčia o vývoji dejín. V jazyku sú uchované stopy spoločenských zmien, a aj vedomia jeho nositeľov. Jednou zvlášť zaujímavou skupinou slov sú vzájomne príbuzné výrazy *hájiť*, *háj*, *obhajovať*, *zahajovať* a *hojiť*. V slovníku sú vyložené takto:

hájiť „chrániť, brániť“ · Praslovansky *gajiti, pôvodne asi kauzatívum od praslovanského *žiti – t. j. z významového hľadiska „spôsobovať, aby niečo žilo“, odtiaľ „starat' sa o niečo, dozerat' na niečo“ → „chrániť, brániť“. Z odvodenín: obhájiť (od toho obhajca, obhajoba), zahájiť¹ zastar. „zabrániť, zatarasiť“ (pôvodne asi „zabrániť vstupe“), nespisovne zahájiť² „začať, otvoriť“ (podľa českého zahájiť, pôvodne asi v spojení zahájiť soud „ohradiť súdne miesto [a tým začať súd]“; rovnakého pôvodu ako zahájiť¹). Pozri aj háj².

háj² „menší les“ · Praslovansky *gajb – azda odvodenina od praslovanského *gajiti s pôvodným významom typu „chránený les, kam nemožno vstupovať“.

hojiť · Praslovansky *gojiti staré kauzatívum k praslovanskému *žiti – pôvodný význam bol „spôsobovať, že niekto (niečo) žije, ožíva“, odtiaľ „uzdravovať, liečiť“ (hojiť rany).

— Lubor Králik: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Skrátene.

Krkavcove súvislosti

Pôvod našich slov siaha do dôb predtým, ako sme mali spoločenské budovy: úrady, zámky, školy, obchody, súdy či kostoly. Spoločnosť tu bez kamenných múrov bola. Že nestáli domy, neznamená, že to, čo dnes zastrešujú, tiež nebolo. Vzdelanie, hospodárstvo, správa, obchod, súdnictvo, duchovno ani snemy nepotrebujú stavby – a zaobídu sa aj bez písma. Prečo to vravím?

Súčasná spoločnosť je tak silne spätá s budovami a písomom, až máme sklon prehliadať šírku a hĺbku našich koreňov. Akoby až stavbou prvých kostolov a zavedením písomných záznamov vznikla naša kultúra, akoby sa až vtedy začala spoločenská správa našej zeme.²¹

Strediská spoločnosti

Nedbáme na naše staršie a oveľa hlbšie dedičstvo. Zväčša ani netušíme, že vôbec jestvuje a že z neho vlastne stále žijeme. Ani niektorí jazykovedci na to neberú ohľad: napríklad slovo *zahájiť* vo význame *slávnostne začať* bolo vyradené ako nespisovné. Možno preto, že zahajovanie podujatí má dnes málokedy niečo spoločné s hájom či hájením, ani v zmysle ochrany či zaistenia hraníc a už vôbec nie s lesom či stromami. Boli však časy, keď stromom bola preukazovaná úcta a chránené háje zastávali dôležitú úlohu v spoločnosti.

Nie náhodou používame v súvislosti s rodovou spoločnosťou výrazy ako kmeň, rodokmeň či rodostrom. Miestom vážnych spoločenských rozhodnutí mohol byť práve háj. Bol dobrým miestom pre kmeňové zhromaždenia, pre snemy, ktoré držali spoločnosť pohromade. Neboli to len reči o správe a vláde – zároveň sa tu vynášali súdy. Zahajovalo sa, jednalo a rokovalo, obhajovalo a dohadovalo. Aj obetovalo – to súkromné tomu všehomiernemu. Bolo to miesto stretnutí

21 Viac o tomto období našich dejín nájdeš v Dodatku: Písané dejiny.

aj modlitieb – v záujme a k prospechu celku, nie však len toho súčasného. Tu sme sa spájali s duchmi predkov, s naším duchovným aj prírodným dedičstvom. Tu sme mysleli na svojich potomkov. Dôležité podujatia kmeňa sa, hádam, začínali práve v háji, vo svätoháji.

Menšie háje bývali v strede či okolí dedín. Rozľahlejšie háje boli spoločné pre širšiu oblasť – niektoré sa nachádzali aj ďalej od sídel, v divokej prírode, na vrchu kopcov, na silových miestach Zeme. Tu sa mohli stretávať ľudia zo širokého okolia na slávnostiach a aj pri veciach zemskej a spoločenskej samosprávy. Nebude náhoda, že slová „spravovať“ aj konať „správne“ majú spoločný koreň so slovom „pravda“.

Slovanskú „pravdu“ môžeme chápať ako nikdy nekončiacie dosahovanie „správneho“ stavu, určitej nezformulovanej normy, ktorá nebola totožná s právom; mala omnoho širšiu platnosť. Touto normou bol zrejme slovanský mir. Ten nebol neprítomnosťou vojny ako dnes – bol predovšetkým zmierom, rovnováhou rôznych mienok a snáh, bol vzťahovaný na vnútorný stav spoločnosti. [...] Kmeňová spoločnosť bola svetom pre seba, preto znamená mir aj „svet“.

— Dušan Třeštík: Křest českých knížat roku 845 a christianizace Slovanů. Str. 447. Preložené.

Háj presahoval bežný čas a priestor. Hájené, chránené miesto divej prírody bolo zvláštnym svetom, kde sa rozdiel medzi duchovným, hmotným a duševným stieral.

Pod korunami stáročných stromov dýchala večnosť. Veľké kolo života sa tu uzatváralo – prales s jeho nespočetnými bytosťami bol úplným živým celkom, v jeho vzťahoch bola prítomná celá minulosť Zeme. Predkovia od hĺbky vekov tu boli v nejakej podobe s nami. Tu sa všetky bytosti stretávali v jednom spoločnom svete.

Krkavcove súvislosti

háj – slovo označujúci vyďelené miesto určené k pobytu predkú, doslova „místo, kde žijí mrtví“. Kronikár zmiňuje, že háj byl velmi uctíváný a „považovaný všemi za nedotknutelný“.

svatobor – název pro posvátný háj, doložený u západních Slovanů převážně jako dubový.

— Naďa Profantová a Martin Profant: Encyklopedie slovanských bohů a mýtů. Str. 40, 216. Skrátene.

Posvätná celistvosť

Keď sa háj uzavrel vonkajšku a otvoril vnútru, stal sa svetom, ktorý je sám o sebe celý a úplný – kde má všetko svoje pravé, riadne miesto. S tým súvisí úcta ku všetkému v háji, hmotnému aj nehmotnému, k tomu živému a aj na pohľad neživému: úcta ku kameňom aj pravzorom, úcta k živlom, stromom, zvieratám a hubám, k prírodným javom, divom i božstvám.

Háj bol hájený, chránený, zaistený – pretože svet je celok, je to kruh všetkého, čo práve je, a ako kruh má svoje hranice – bez nich by sa svet rozplýval v zmätku. Vnútri hraníc je svetlý svet, kde posvätné je všetko. Kraj sveta nie je len hranicou priestoru, ale aj času. V okamihu obradného zahájenia uzatvárame svet – sme tu prítomní. Nech sme nerušení, chránení! Necháme za sebou ruch, očakávanie, výčitky, predpoklady, obavy, chyby, hanbu aj vinu. Stojíme nahí u Boha na Zemi. Tu sme, v bájnóm priestore mimo ľudského času, v pravde, ktorá je celá svetlá, hojná, dobrá a večná.

Pôvodné slovanské duchovno držalo vo veľkej úcte aj prírodu a jej ducha. Podľa pôvodnej viery každý je sám zodpovedný a každý sa priamo môže obracať k božským silám aj bez prostredníka. A božské sily sa prejavujú v celej prírode. V nedotknutom lese. V speve vtákov. V hlasoch zvierat. V šume listov, ktoré rozospieva svieži vetrík. V prašťaní prastarých stromov. V hlase posvätných dubov. Vo voni

tlejúceho lístia, v speve plachých svrčkov a lúčnych koníkov. Posvätné lesíky mohli byť ohradené, ale nemuseli. V posvätnom lesíku bolo pre duchovného slovena všetko nedotknuteľné. Žiadne vyrubovanie, žiadne zabíjanie, žiadne prenasledovanie ľudí, ktorí sa hoci aj prehrešili voči spoločnosti, v posvätnom háji nemalo miesta. Toto právo azylu neskôr napodobnili kostoly, univerzity.

— Miro Žiarislav Švický: *Návrat Slovenov v duchu a slove.* Str. 68.

Veď ak všehomier je mierny, ak svet je svetlý, ak bytie je vo svojej podstate dobré – potom základnými dvoma protikladmi nie sú dobro a zlo, či svetlo a tma. Tými protikladmi sú celok a časť, dve stránky toho istého. Časť je celkom. Celok je časťou širšieho celku. Pritom každá hranica je nejakým spôsobom priepustná. Hranice chránia poriadok. Vnútri sveta jestvuje prirodzený poriadok. Pod ochranou čarovného kruhu nás nič viac neruší a nenúti, môžeme byť skutočne celí „pri tom“ – prítomní, sústredení. Môžeme si vydýchnuť, uvoľniť sa – byť sami sebou. Tu a teraz je to jediné, čo jestvuje. Tu je náš hojivý, mocný, prapôvodný domov.

Miesto uzdravenia

Azda neprekvapí, že celistvosť koreňoslovne súvisí so zdravím. Slovo *celý* má rovnaký predpokladaný indoeurópsky koreň *kailo* ako anglické slovo *whole* s tým istým významom. Z tohto dávneho základu sa rozvinuli aj anglické slová *holy* (s významom svätý), *health* (zdravie) a *heal* (liečiť):

celý · Praslovansky *cělъ (*kai-lo-); súvisí s gótskym *hails*, nemeckým *heil*, anglickým *whole* „neporušený, celý, zdravý“, staropruským *kailústiskan* „zdravie“ a inými – všetko od indoeurópskeho *kai-lo-, *kai-lu- „zdravý, neporušený“.

— Ľubor Králik: *Stručný etymologický slovník slovenčiny.*

Krkavcove súvislosti

holy. Staroanglicky halig „svätý, posvätný, dobrý, kňazský, cirkevný“, zo starogermánskeho *hailaga-, z protoindoeurópskeho *kailo- „celý, neporušený, dobrého znamenia“.

health. Zo staroanglického hælþ „celistvosť, naplnenie, zdravie, neporušenosť“, zo starogermánskeho *hailitho, z protoindoeurópskeho *kailo- „celý, neporušený, dobrého znamenia“.

whole. Zo staroanglického hal „úplný, celý, nezranený, nepoškodený, bezpečný, zdravý, pravý, priamy“, z protogermánskeho *haila- „neporušený“ (pôvod tiež germánskeho hel/heill/hal/heil „záchrana, zdravie, šťastie“), z protoindoeurópskeho *kailo-, „celý, neporušený, dobrého znamenia“ (pôvod tiež staroslovienskeho celu „celý, úplný“).

— Douglas Harper: Online Etymology Dictionary. Preložené, skrátené.

V starosloviencine malo slovo *celiť* pôvodne aj význam *liečiť*, ktorý sa dodnes zachoval vo výraze *celiť ranu* či v názve byliny skorocel. Slovo *hojiť* môže mať súvislosť so slovami *háj*, *hájiť* (chrániť) či *hojnosť* (bohatstvo). Spojnicou by bolo praslovanské sloveso *žiti*, ktoré malo vo svojom tvare *gojiti* význam „pôsobiť, aby niečo alebo niekto žil“.²²

Práve bezpečný, zahradený, hájený priestor a „svätý pokoj“ sú nutnými predpokladmi pre vyliečenie. Ak je choroba stav nerovnováhy a boja prebiehajúceho v tele človeka, tak stav zdravia je práve súlad a celistvosť. Keď prijmeme, že človek je vo svojej zdravej podstate dobrý, potom zločin je následkom choroby jednotlivca či spoločnosti. Zloduchovi nepatrí odsúdenie a trest v dnešnom ponímaní – ale liečenie.

Zaujímavosťou je, že slovo *zdravý* v koreni slova súvisí s drevom. Výraz *drevo* sa pôvodne vzťahoval aj na živé drevo,

22 Praslovanské **gojiti* je príčinné sloveso (kauzatívum) k **žiti*, teda *hojiť* znamená pôsobiť, aby žil, podobne ako *variť* znamená pôsobiť, aby vrel. Pozri REJZEK, J. 2012. Český etymologický slovník. Heslá *hojit* a *hájit*.

podobne ako dodnes anglický výraz *wood*, ktorý označuje drevo i háj. Strom či les boli vzormi zdravia, a aj celistvosti, vyrovnanosti a pretrvania!

zdravý, zdraví, zdravit, ozdravit, pozdravit, pozdrav, uzdravit (a jiné). Všeslovanské – polsky *zdrowy*, rusky *zдорový*, srbsky-chorvatsky *zdrav*, staroslověnsky *ѕѣdravъ*. Praslovansky **ѕѣdorъ* se nejspíš vyvinulo z indoevropského **su-doruo-*, doslova „(jsoucí) z dobrého dřeva“, viz *s-* a *dřevo*. K významu srovnej staropersky *du-ruva* „zdravý“ od stejného základu, dále např. latinsky *rōbustus* „z dubového dřeva“ i „silný, otužilý“. Zdravit, pozdravit a podobně znamená vlastně „přát zdraví, říkat buď zdráv“.

— Jiří Rejzek: Český etymologický slovník. Skrácené.

Háj bol priestorom, kde tvárou v tvár večnosti mizli osobné pohnútky. Mizol strach. Smrť tu bola súčasťou života. V žiare Slnka vyrastali z rozkladajúcich sa odumretých stromov, spomedzi tlejúcich listov, kamenia a machu mladé semenáčky. Vo svetle večnosti sa ľudské krivdy a spory stávali žabomyšími. Prales bol konečným miestom, kde všetkým prestopovalo vedomie celku.

Tu bolo možné ukončiť začarovaný kruh príčiny a následku, zmieriť sa, pustiť domnelú minulosť, odpustiť. V pochopení celku – vo vedomí, že sme v tom všetci spolu ako súčasť celku – bolo možné vyriešiť i zločin tak, aby neostal pocit krivdy, tak, aby trest nezanechal pnutie... Aby trest nebol pocítený ako krivda a nevyvolal pomstu. Háj bol miestom súdov, ale veľmi odlišných súdov od tých, aké poznáme dnes.

Vo Vagrii bol uctievaný boh Prove, o ktorom Helmold (z Bosau) píše: „keď sme prišli po ceste do lesa, jediného v tejto zemi, ktorá sa celá rozprestiera na rovine, tam sme medzi prastarými stromami uvideli posvätné duby, ktoré boli zasvätené bohu tejto zeme Provovi. Obklopovalo ich nádvorie ohradené plotom, ktorý bol postavený z dreva a mal dve brány. Okrem domácich bôžikov a modiel, ktoré

Krkavcove súvislosti

mala každá osada, bolo totiž toto miesto svätyňou celej zeme. Bol pre ňu ustanovený vlastný kňaz, slávnosti a rozličné obetné obrady. Miestny ľud mal vo zvyku schádzať sa tu každý druhý deň v týždni s kniežatom a kňazom na súdy. Vstup do nádvorja bol zakázaný všetkým okrem kňaza a tých, ktorí chceli obetovať, alebo ľudí v smrteľnom nebezpečenstve.“

— Helmold z Bosau: Kronika Slovanů. Preložené.

Dôležitosť starých lesov a pralesov uznávajú aj ľudia, ktorí odmietajú duchovný presah. Dnes máme národné parky a aj mestské parky so starými stromami. Poskytujú priestor na odpočinok, zotavenie... V minulosti sa zakladali parky okolo nemocníc, ľudia sa chodili liečiť do kúpeľov obklopených lesoparkom. Okolo novších liečebných ústavov sú dnes už zväčša len parkoviská.

Kľúčová úloha pralesov pre život na Zemi sa netýka len Amazónie. Všetky pralesy sú zdrojom pitnej vody, udržiavajú podnebie krajiny, zadržujú uhlík. Sú miestami, odkiaľ sa opäť dokáže rozšíriť živý celok prírody. Sú to pramene obnovy človekom narušenej krajiny. Sú tiež zdrojom množstva liečivých látok. Z dlhodobého hľadiska má zachovanie starých lesov bytostný význam pre národ ako taký, pre jeho samosprávu a prežitie v budúcnosti.



Náboženstvo otrokárov

Keď som bol prvýkrát v kostole na omši, ostal som otrasený. Kde je to sväté miesto lásky k blížnemu? Kde je svetlo stretnutia Ducha? „Pán, pán, pán...“ v ponurej sieni opakovali veriaci. Kňaz im pred oltára kázal. Nad oltárom sa vynímala šibenica. Všetko dotváralo obraz trpiaceho Boha i človeka.

Čo sa stalo? Kedy sa zmenilo náboženstvo lásky na náboženstvo utrpenia, hriechu, poddanstva? Málokto o tom hovorí. Aj v školských učebniciach tento kúsok chýba.

Voláme sa *sloveni*²³, Slovania – sme Slovenky a Slováci. V západoeurópskych jazykoch sa vyskytuje podobné slovo: *esclave*, *sclavus*, *slave* – s významom: otrok. Tieto slová majú svoj koreň práve v našom mene.

Slave (anglicky „otrok“) – (...) pôvodne „Slav“ takto používané v druhotnom význame, pretože veľa Slovanov bolo predaných do otroctva dobyvateľmi.

— Douglas Harper: Online Etymology Dictionary. Heslo „slave“. Preložené.

Sloven je otrok – aspoň pre vzdelaných obyvateľov vtedajšej západnej Európy. Táto časť Európy bola v ranom stredoveku už kresťanská. Slovanské územie bolo z ich pohľadu „pohanské“. Slovo *pohan* má svoj základ v latinskom slove *pāgānus* – „pohan“ bol hanlivé označenie pre zaostalého vidiečana²⁴ – pre toho, kto žil ďalej od kresťanských miest. Kresťanská vrchnosť toho obdobia nepovažovala „pohanov“

23 Malé začiatkové písmeno v slove *sloven* nie je preklep: označujem ním nositeľa pôvodného ducha (človeka na duchovnej ceste), nie príslušníka národa. Slovenčina píše s malým začiatkovým písmenom nasledovníkov duchovných ciest (budhista, taoista, kresťan, žid) a veľkým národnú príslušnosť (Slovák, Slovan, Žid).

24 Jiří Rejzek. Český etymologický slovník. Heslo *pohan*.

Krkavcove súvislosti

za rovnocenných ľudí, boli pre nich zdrojom otrokov. Aj príroda bola pre nich len zdrojom. Bezohľadná ťažba zdrojov nie je trvalo udržateľná, a preto býva takáto spoločnosť závislá od neustáleho rozširovania svojej moci a svojho územia.

Ako „pohania“ sme neboli bez duchovnej kultúry. Mali sme ju silnú a rozvinutú. To duchovné však zďaleka nie je len o Bohu, hoci aj samotné slovo „boh“ je prastaré, predkresťanské. Duchovno je o vzťahoch, o tom neviditeľnom pradi, ktoré nás všetkých prepája – navzájom a aj s javmi či bytosťami nehmotnými – so silami prírody, Vesmíru, stvorenia. Z takéhoto poňatia duchovna vyplýva aj prijímanie druhých a ich odlišností:

Pohania boli naopak k cudzím náboženstvám úplne tolerantní; uznávali, že každá spoločnosť má svoj zákon a mrav – tak ako nepochybovali o tom, že každá zem má svoj vlastný stred (všetkého, nielen nejakého partikulárneho) sveta. [...] Svet pre nich bol jeden, samozrejme ten ich, ale nevideli žiadny protiklad v tom, že ostatné spoločnosti majú tiež svoje svety.

— Dušan Třeštík: Křest českých knížat roku 845 a christianizace Slovanů. Str. 445. Preložené.

V láske k blížnemu mohli byť prinajmenšom niektoré slovanské kmene kresťanom príkladom. O pobaltských Slovanoch nám kresťanský kňaz Helmold zanechal správu:

Hoci nenávisť ku kresťanskému menu a rozdúchavanie povier zmohutneli u Ranov väčšmi než u všetkých Slovanov – predsa vynikali mnohými prirodzenými dobrami. Vládla u nich plná pohostinnosť a rodičom preukazovali náležitú úctu. Nikdy sa u nich nenašiel nikto núdzny ani žobrák. Len čo niekoho z nich zoslabí choroba alebo zostarne, hneď ho zverujú do opatery dediča, ktorý ho má opatrovať s plnou ľudskosťou. Pohostinnosť a starostlivosť o rodičov majú u Slovanov prvé miesto medzi cnosťami.

— Helmold z Bosau: Kronika Slovanů. Preložené.

Slovania dodnes žijú v polovici Európy možno aj vďaka svojej duchovnej sile v tejto dávnej dobe. Zdá sa, že slovanské kmene svoje územia rozširovali aj mierovou cestou, nie iba ozbrojenými výbojmi. Ich spôsob života a spravovania spoločnosti bol odlišný od pomerov v krajinách riadených kráľmi a cisármi a mohol byť pre cudzincov lákavý.

Duchovno slovenov nestálo na písme. Hoci grécke a latinské písmo im bolo známe, ich spoločenská správa písomné záznamy nepotrebovala. Zachovali sa zmienky, že sloveni používali sústavu písaných znakov, podobne ako iné prírodné národy. Mních Chrabr vo svojej obhajobe slovanského písma zapísal, že sloveni predtým, ako sa stali kresťanmi, síce knihy nemali, avšak čiarami a zárezmi čítali a veštili.

Nešlo len o Ježišovo učenie, ktoré malo byť takto šírené a čítané. Išlo o moc a správu spoločnosti. Konštantín a Metod priniesli písané zákony zakazujúce „pohanstvo“. Boli o niečo miernejšie ako ich byzantská predloha. Tieto zákony postihovali pôvodné duchovno, zakazovali obyčaje a obrady. V tejto prvej zachovanej zbierke zákonov z nášho územia stojí:

Pred každým zákonníkom sa treba zmieniť o Božej pravde. Preto svätý Konštantín v prvom zákone napísal a povedal takto: Každá dedina, v ktorej sa konajú obety alebo prisahy pohanské, nech je odovzdaná Božiemu chrámu so všetkým majetkom, ktorý patrí pánom v tejto dedine. Tí, ktorí vykonávajú obety a prisahy, nech sa predajú so všetkým svojim majetkom a získaný výnos nech sa dá chudobným.

— Konštantín-Cyril: Zákonník z Veľkej Moravy (Zakon Sudnyj Ljudem).

Čo to boli tie „obety alebo prisahy“? Sobáš vo svätoháji? Prisaha na posvätný kameň? Štipka soli obetovaná studničke? Vidina získania majetku azda stačila na spustenie udavačstva a prenasledovania...

Pôsobenie byzantskej misie trvalo sotva štvrt storočia. Za

Krkavcove súvislosti

ten čas sa hlaholiku naučil len húfik ľudí. Oproti všetkému, čo sa v tej dobe na Veľkej Morave v oblasti duchovna dialo, je to takmer nič. A predsa poznáme takmer výlučne tento kúsok dejín. Prečo? Lebo to ostalo zapísané a bolo to ďalej v priebehu stredoveku kresťanmi opisované. Ten neporovnateľne väčší prúd – živé slovo a živé obradoslovie a bájoslovie – sa nám stratil. Nie preto, že by bol slabší. Preto, že jeho nositelia písmo nepoužívali a možno ani nechceli používať. Možno v tom nevideli zmysel, uchovávať a odovzdávať múdrosť pomocou zápisu. Ťažko si to dnes predstaviť... Ťažko si to predstavujeme my, ktorí sme vyrástli v spoločnosti postavenej na písme.

Pred zhruba dvetisíc rokmi Caesar opisoval podobný prístup u keltských druidov: učenie si odovzdávali výlučne ústne. Mohlo trvať až dvadsať rokov, kým si vekmi odovzdávané diela osvojili spamäti. Písmu svoje učenie Kelti zveriť odmietali, hoci grécke písmo bežne používali na iné veci.

Papier je pomalý a nemotorný. Podlieha skaze, potrebuje budovy, vyučených pisárov a čitateľov. Živá pamäť nič z toho nežiada – a kým ju ľudia od detstva cvičili, boli si schopní slovo od slova pamätať dlhé state. Múdrosť však pramení nie z množstva naučených poznatkov, ale zo skúsenosti a vlastných zážitkov, ktoré dávajú týmto poznatkom hĺbku a umožňujú ich správnym spôsobom použiť aj odovzdávať ďalej.

Z celkovej medziľudskej komunikácie je písaným slovom zachytiteľná len malá časť.²⁵ Myslím si, že pri odovzdávaní znalostí viac záleží na osobnosti a vyžarovaní učiteľa ako na tom, podľa akej knihy učí. Ak vychádzame len z toho, čo bolo zapísané, pripravujeme sa tak o celkový obraz.

25 Teória bohatosti média (Media Richness Theory) rozlišuje komunikačné prostriedky podľa množstva a druhov podnetov, ktoré umožňujú preniesť. Osobný styk považuje za najbohatší prostriedok, keďže umožňuje okamžitú spätnú väzbu a súčasný prenos viacerých podnetov. Možnosť nedorozumenia sa pri osobnom styku znižuje. DAFT – LENGEL.

Vraví sa, že staré stromy si toho mnoho pamätajú. Azda k odovzdávaniu pradávnych múdrostí dochádzalo práve v hájoch: tu prebývali ľudia, ktorí zasvätili svoj život múdrosti a službe tomu viac než ľudskému. Myslím, že ťažisko nebolo na učení sa starým bájam, ale skôr na celostnom výcviku zahŕňajúcom úlohy, prechody aj zasvätenia. Účel niektorých týchto silných miest ostal zachovaný – ich podoba však bola zmenená. Na mieste hájov boli postavené kostoly či kláštory.

Obecně je uctívání posvátných hájů a stromů v Čechách zmíněno kronikářem, který k roku 1092 uvádí, že ještě kníže Břetislav II. „dal pokácet a spálit posvátné háje na mnohých místech“. [...]

Posvátný háj představoval starší formu kultovního místa, později se v takových okresech stavěly chrámy. Nakonec v nich byly zakládány kostely a kláštery, čímž posvátnost místa přetrvávala, avšak byla nově vysvětlována a zdůvodňována. Slovo háj nakonec ztratilo sakrální význam a stalo se označením pro malý, řídný les.

— Naďa Profantová a Martin Profant: Encyklopedie slovan-
ských bohů a mýtů. Str. 78 a 216.

Tuším, prečo mali noví páni taký záujem rúbať posvätné lesíky v okolí miest a dedín – a neskôr aj v odľahlejších oblastiach. Potrebovali vymazať a prepísať pôvodný poriadok.

Zákon pôvodne neznamenal súbor príkazov, postupov, povinností či zákazov. V chápaní našich predkov bol „kon“ nielen koniec, ale hlavne začiatok – zákon bol to, čo stojí na začiatku.²⁶ Nebola to sada pravidiel a zákazov, ale skôr celý poriadok kolobehu života – pravda, mier, majetok, sloboda, obrady, vzťahy medzi ľuďmi aj so Zemou. Prijatť krst znamenalo tento poriadok opustiť. Nešlo o výmenu jedného boha za druhého, ale o opustenie celku, ktorého boli *bohovia* či *divi* len jednou zložkou.

26 KRÁLIK, heslo *zákon*.

Čo to teda znamenalo pre „pohanov“, ktorí stáli pred otázkou, či prijať kresťanstvo alebo nie? Predovšetkým to, že každý, kto sa pri krste zriekol „diabla“, teda pohanských bohov, niekedy v krstnej formule menovite vymenovaných, sa nezriekal iba ich, ale celého toho celku, ktorého boli súčasťou – celého poriadku a pravdy, vrátane nároku na svoju slobodu a vlastníctvo. Oddeloval sa od kmeňového spoločenstva a stával sa vlastne dobrovoľným vydedencom.

Preto misia zameraná na jednotlivcov v kmeňových spoločnostiach prakticky nemohla mať nijakú nádej na úspech – iba ak by prišla v čase, keď sa táto spoločnosť rozkladala a jednotlivci, najmä aristokracia, si mohli dovoliť ignorovať normy spoločenského správania. [...] Pokiaľ kresťanstvo nezasahovalo do vnútorných záležitostí kmeňa, nebudilo žiadny záujem. Aj tam, kde misionári vystupovali agresívne, správali sa k nim pohania znášateľne, alebo skôr ľahostajne. Počet mučeníkov za vieru z radov misionárov je taký malý, že to až zaráža.

— Dušan Třeštík: Křest českých knížat roku 845 a christiani-zace Slovanů. Preložené.

S prírodou späť ľudia pôvodného duchovna vnímajú sa mých seba ako súčasť božieho stvorenia. Podieľajú sa na ňom, svojím životom ho naplňajú. Nehľadajú zmysel života, nepotláčajú život v sebe – žijú naplno. Naši „pohanskí“ predkovia zbytočne netrpeli, nehanbili sa, nečakali na vykúpenie a spasenie. Neboli od narodenia hriešni, vinní ani povinní – boli slobodnými ľuďmi v službe Bohu a Zemi.

Nielen háje boli taté. Celý náš svet, ktorý oni predstavovali, bol rozbitý na kúsky. Náš ľudský kmeň utržil vážne rany, náš rodokmeň, rodostrom... Ranený bol strom života, naša prirodzenosť aj príroda. Chceli ľud slova vykoreniť. V priebehu stredoveku a novoveku sa im to skoro podarilo.

Až zatnutím do kmeňa posvätného rodostromu sa ľudia ocitli mimo prírody, vydedení, vydesení, nešťastní... Tento zásek bol bájnym vyhnaním z raja. Vyhnala ich namyslenosť

pánov, ktorí sami boli ľuďmi svojej doby. Svet im bol zrkadlom – v každom videli svoje hriechy. Udreli do srdca vtedajšej spoločnosti, do jej zdravia, rovnováhy a celistvosti. Zásah ochromil dlhý rad nasledujúcich pokolení.

Bez zeme sme slabí a ľahko ovládateľní. Bez sily prúdiacej od koreňov ku korune, od Zeme k Slnku, sme nevedomí, sme nemocní, trpiaci. V našich bytostiach je rana, ktorá ešte stále krváca. Páni nám ublížili a z nás samých sa postupne stali im podobní, ako choroba postupovala. Bolí to! Keď upriamim pozornosť na páľčivý bod našich duší a dejín... Nezriedka sa vedomie radšej uzavrie, ujde, radšej zas rýchlo zabudne, zapudí, poprie, unikne.

Bez priznania rany sa však spoločnosť neuzdraví, my sami sa nezahojíme, neožijeme, neobrodíme sa... Nemusíme nasledovať tých, ktorí sa rozhodli popierať naše a svoje dejiny. Súvislosti vychádzajú navonok. Pravda tu stále je! Jej stopy sú okolo, všade v zemi, v spoločnosti, v našom duchu aj slovách. Je i v nás samotných. Má mnoho vrstiev. Nosíme ju ustavične v našich telách, dušiach, vo svojom rode. Len nájsť odvahu uvidieť, precítiť a predýchať ju – a žiť!

Je divné, že tu za týchto okolností ešte stále sme. My – ľudia slova – sloveni. Je s nami sila. Vyše tisíc rokov sme tu napriek zákazu svojho ducha, napriek otrokárskeym ťaženiam, prenasledovaniu, vykorisťovaniu a vykoreňovaniu vytrvali. Napriek svätej vojne proti „pohanom“ vedenej.

Náš duch sa nestratil, len v prirodzenej sebazáchove nabral kresťanskú tvár. Mnohé z dávnych zvykov a spôsobov pretrvali dodnes, len s novým „bezpečným“ výkladom.

Studnička, oko matky Zeme. Dodnes k nej chodia pútnici, nechávajú dary, ďakujú za zázračné uzdravenia... Možno kedysi chválili mokrú Mokoš, teraz je to Panna Mária. K nej sa obracajú, ona sa im zjaví... Na Starých horách stojí neďaleko takéhoto prameňa veľký kostol. Čo tam bolo pred ním?



Kokot a piča

Čo je to vulgarizmus? Slovo *vulgárny* pôvodne znamenalo *ľudový*.²⁷ Naša pôvodná kultúra, ktorá nás prepájala s rodom, s predkami, s krajinou, s bytosťami okolo nás a s kolobehmi a silami prírody – sa stala neslušnou. Z prostého sa stalo sprosté. Až odkedy sme slušní, stihli sme za pár storočí dostať ekosystémy Zeme na pokraj zrútenia. Akoby sme so stratou ľudovosti prichádzali o ľudskosť.

Slovo *kokot*, podobne ako v angličtine *cock*, znamenalo kohút.²⁸ Slovo *kurva* tiež súvisí s hydinou. Kurovité vtáky bývali späté s plodivou silou. Súvisia s tým nielen veľkonočné vajíčka. Podľa zachovaných bájí viacerých euroázijských národov sa na počiatku Vesmír vyklul z vajca.

Slovo *piča* môže súvisieť s pyskom – s pyskami ženského pohlavia. Pravdepodobnejšia je však súvislosť s pišaním, ktorého pôvod je zvukomalebný.²⁹ Moja babka hovorila, že chlapci cikajú a dievčatá pišajú. Veď z toho máme pekné pocity, uvoľňujeme sa, vlastne sa prúdom moču spájame so zemou a púšťame jej to, čo máme navyše.

Skúsme odsunúť bremeno toho, čo si spoločnosť myslí, a pozrime sa na naše rozmnožovacie ústroje prostými očami. Sú to vlastne nádherné veci. Súvisia s láskou, pôžitkom, zmyselnosťou, sú priamo pri počatí života. Na telesnej úrovni vtedy spájajú muža a ženu, milovanie upevňuje vzťah, dokáže uvoľňovať a hojiť... Toto sme kedysi vedeli a tieto súčasti našich tiel sme si ctili a oslavovali. V niektorých krajinách, napríklad v častiach Japonska, tieto zvyky pretrvali dodnes.

27 Online Etymology Dictionary, heslo *vulgar*.

28 KRÁLIK, heslo *kokot*.

29 REJZEK, heslo *piča*: vulg. „zevní ženské pohlavní ústrojí“. (...) Zdá se tedy, že jde o jakýsi onom. základ *pi- napodobující močení a označující i pohlavní orgány.

Krkavcove súvislosti

K zrodu väčšiny zvierat a rastlín dochádza súhrou a spojením mužských a ženských síl – ich milovaním. Živá príroda je spojením Neba a Zeme. Javí sa mi, akoby každá bytosť aj vec na svete bola výsledkom pôsobenia mužských a ženských živlov. Príroda je ich tancom. Spolu sa oplodňujú. Stoja na počiatku a v jadre všetkého živého i neživého.

Kruh je znamenie spájané často so ženskou silou. Ženy dobre poznajú mesačný kruh. Kruh na strome života – okolo vrcholca mája – predstavuje ženskú silu, kým samotný strom ňou prechádzajúci, často označovaný ako „pierko“, predstavuje silu mužskú. Dievčenské venčeky majú pochopiteľný význam.

— Miro Žiarislav Švický: Návrat Slovenov v duchu a slove.
Str. 198 a 204.

Naši dedovia ako mladí stavali máje ako súčasť jarných sviatkov. Vo vztýčenom kmeni s vencom a chvojkou vidím oslavu milostného splynutia. Stĺp je znakom pevnosti, priamosti a vyrovnanosti, stužky venca ladne objímajú vrcholok chuja, čečina je veľkolepým vyvrcholením.

Manželstvá u slovenov umožňovali rozvod – pár nemusel spolu zotrvať do konca života. Počas slávností bola prípustná aj istá neviazanosť. Muž mohol mať viac manželiek, ak sa o nich a deti dokázal postarať. Podľa obyčaje si vdovu s deťmi vzal za svoju druhú ženu jej švagor, teda brat jej zosnulého manžela. Mohlo to byť pomerne časté, pretože život muža býval v tej dobe nebezpečnejší ako život ženy.³⁰ Cudnosť pred svadbou nebola vyžadovaná. Nevesta obyčajne mala predošlé milostné skúsenosti.³¹

30 Rozpráva o tom Miro Žiarislav Švický, relácia Rodná cesta: Milostná kultúra Slovákov a Slovenov.

31 Arabský cestopisec Ibrahim ibn Jakúb (10. stor.) dokonca o Slovanoch napísal: „keď muž zistil, že nevesta je panna, mohol ju zavrhnúť – ak by za niečo stála, muži by po nej boli túžili.“ Pramene k dejinám Slovenska

Nadávky a uzemnenie

„Do piče! Ty kokot! Kurva!“ Prečo takto nadávame? Prečo používame tieto slová v návale hnevu či pri slovnom útoku? Hnev je často vlastne obrana a zároveň uvoľnenie napätia. Kokot a piča sú čarovné obrazy veľmi silne späté so životom a stelesnenou láskou. V dávnych dobách sa používali ako ochrana pred zlými silami – pred silami pôsobiacimi proti životu.

Žeby bolo dnešné nadávanie úpadkovou podobou niekdajších ochranných zariekavaní? Zahrešíme a ulaví sa nám.

Zanadávaš a napätie sa uvoľní. Hnevom a nenávisťou sa však tieto obrazy tvorivosti, plodnosti a počatia špinia. Sami sebe si tak škodíme. Uľaviť si možno vhodnejším spôsobom. Uzemniť sa nemusíš sprost, dá sa aj priamo a prosto... Stras sa, dupni, odpluj, vydýchni. Vyser sa na to. Nenechaj sa vytočiť – oprosti sa – stoj priamo, pusť to k vode, k zemi! Stačí aj potichu, v duchu! Zachováš si tak svoju vyrovnanosť, nerozčúliš sa a nezaťažíš nikoho druhého.

Sú aj hlbšie príčiny, prečo sa nástroje lásky stali hanlivými. Istá časť ľudí z toho v minulosti čerpala výhody.

Ak je nadvláda nad prírodou a nad ďalšími skupinami ľudí stratégiou prežitia, potom je výhodné rozvíjať schopnosť ničiť život. Je výhodné obmedzovať rozvoj rôznych aspektov lásky, vrátane úcty k Matke Zemi. Je teda výhodné odovzdávať z generácie na generáciu názory a rituály, ktorých dôsledkom je narušenie kľúčového obdobia pre rozvoj schopnosti milovať.

— Michel Odent: Pôrodné funkcie orgasmu pri milovaní, porodu a kojení. Str. 94. Preložené.

Od stredoveku až do nedávnej doby predstavitelia mocensky uchopených náboženstiev kázaním narušovali lásku muža a ženy... Čo zväzovali a zakazovali, inde vybuchovalo

Krkavcove súvislosti

– a to bol dôvod na ďalšie potláčanie.

To najdôvernejšie vyletí ako nadávka. Je riešením nahradzovať slová *kokot* a *piča* penisom a vagínou, tváriac sa pri tom rovnako povýšene a neplodne ako tí kazatelia dakedy?

Odvzdávanie vedomostí o zdravých vzťahoch a milovaní bolo v spoločnosti prerušené. Medzeru neskôr začal vyplňať zábavný priemysel svojimi romantickými filmami a pornom. Úctu a cit nahradila povrchnosť, odcudzenie, pudovosť a citové namotávky.

Pôrody utvárajú národy

Nielen milovanie je v súčasnosti zaťažené, ale aj jeho náprotivok – pôrod. Podobne ako milovanie, aj pôrod si vyžaduje dôverné prostredie, bezpečie, uvoľnenie sa do svojej prirodzenosti. Treba, aby sa myseľ ženy vyplala. Telo a podvedomie vedia, čo majú robiť. Ostré svetlo, otázky, rozhodovanie, príchody neznámych ľudí, vyšetrenia, zariadenia, zákroky, ihly – to všetko myseľ zapína a bráni žene, aby sa priebehu pôrodu oddala, aby dôverovala sebe, dieťaťu, prostrediu. Zaužívaný poriadok nemocničných pôrodníc pomerne účinne bráni tomu, aby sa sťahy rozbehli, postupne zosilneli, až nakoniec vo vlnách bolesti až slasti priniesli na svet dieťa.

V tomto zlomovom bode dejín ľudstva je potrebné, aby ľudia prišli s radikálne novými stratégiami prežitia. Aby sme tieto nové stratégie prežitia objavili, potrebujeme viac než kedykoľvek predtým energiu lásky.

Z tohto dôvodu všetky názory a rituály, ktoré po tisíce rokov narúšali fyziologické procesy, strácajú svoje evolučné výhody. Práve preto máme novú motiváciu znovu sa pokúsiť objaviť základné potreby rodiacich žien a novorodencov.

— Michel Odent: Prirozené funkcie orgasmu pri milovaní, porodu a kojení. Str. 90. Preložené.

Ženy vedia, alebo aspoň tušia, že pre zdravie dieťaťa a ich samých je najlepší pokiaľ možno samovolný priebeh pôrodu a nerušené prvé hodiny s bábätkom: pôrod v láske, nie v strachu či otupení. Príliš často tomu, žiaľ, zdravotníci bránia – a to až s náboženským nasadením.

Sväté písma, mýty a legendy sú tiež šíriteľmi veľmi rozšírenej orgasmofóbie. V našej kultúre sa napríklad počatie dieťaťa bez hriechu považuje za zázrak. Aj dnes ešte existujú ženy, ktoré sa hanbia za svoje tehotenstvo: akoby cítili povinnosť vyspovedať sa z hriechnej skúsenosti. Niektoré ženy sa tiež cítia zahanbené, keď sa približujú k extatickému stavu, ktorý sprevádza reflexné uvoľňovanie mlieka.

— Michel Odent: Přirozené funkce orgasmů při milování, porodu a kojení. Str. 90. Preložené.

Naši predkovia neboli pokryteckí – nemuseli sa zakrývať, skrývať svoju podstatu. Nahé telá neboli pokladané za hriešne, naopak – boli vnímané ako posvätné. Človek bez šiat bol divý – už nepatril spoločnosti, náležal Divu. Nahota mala ochranné a liečivé čaro. Verilo sa, že liečivé byliny majú najväčšiu silu, ak ich človek zbiera počas slnovratu bez šiat. Moja starká si pamätá, keď bola ešte dievčatkou, ako u nich na Budinej liečili chorú kravu: ženy si vyzliekli v maštali šaty a holé okolo kravičky chodili a spievali jej.

Prírodné národy vedeli, že plodnosť je ich súčasťou, že je jadrom nášho bytia. Obradne i vo všednom živote plodnosť podporovali. Nie v zmysle mať čo najviac detí, ale žiť tvorivo, milovať a žiariť láskou.

Druhá omša

V berlínskej časti Kreuzberg stojí pri Görlitzer-parku zaujímavá stavba. Po vojne zničený a nanovo postavený, v duchu čistom, znovuzrodenom: evanjelický Emmauskirche.

V srdci kostola je kaviarnička, nad ňou na poschodí zas tvorivá dielňa pre deti a „svetový obchodík“. Oproti nemu sa otvára loď, dlhá a vysoká, jednoduchá, veľkolepá, ale bez okázalého bohatstva, prostá.

V rohu stojí organ, uprostred sú stoličky usporiadané do kruhu. Prichádzam dovnútra, s úctou zopnem dlane pred srdcom, ako hosť vstupujem do domu. Je nás tu dosť, ľudia sa usadili a teraz niektorí po jednom vstávajú a chodia k svietnikom. On či ona zapáli sviečku a povie pár slov. Zväčša za niečo ďakujú či sa za niekoho modlia, prípadne prosia prítomných o pranie blížnemu v ťažkom životnom rozpoložení. Sediac tam s nimi, prekvapený to celé ticho pozorujem.

Postaví sa muž, prejde ku klávesám organu a začína hrať. Vlny hudby sa šíria priestorom. Kňaz nás privíta spolu so ženou po svojom boku. Počúvame slová z Písma. Číta ich žena. Je to príbeh o človeku, ktorého zhltna veľryba, príbeh o tom, ako sa plavili námorníci na lodi.

Takto si ho s odstupom vybavujem:

Boli v tom všetci spolu, v oddaní moru, vlnám, životu. Sypalo sa na nich nešťastie za nešťastím. Príčina útrap bola skrytá v podpalubí – v jednom z moreplavcov. Jeden z nich vo svojom vnútri zápasil sám so sebou. Ten duševný vír, tá búrka hádzala celou loďou. Námorník sa volal Jonáš a skrytý v tme pod palubou ohrozoval životy všetkých ostatných. Bol tam s nimi na jednej lodi, a zároveň nebol duchom prítomný – bol v zmätku, v rozorvaní vnímajúc ledva seba samého. Nebolo s ním reči, nebolo mu pomoci.

Obroda ducha • Druhá omša

Posádke padlo sťažka rozhodnúť sa, všetci videli, čo sa deje, len on nie. Nakoniec letel cez palubu. Vyhodený z lode sa Jonáš topil vo vlnách, kým ho more nepohltilo. Prijala ho voda, pohltila ho smrť, zhltila ho bytosť mora, bytosť Zeme.

Pohltilo ho to, čoho sa najviac bál, čomu sa tak vzpierať: vzala ho tá pravda, s ktorou jeho duch zápasil. Poddal sa, oddal sa smrti, vode, prúdu, Bohu. Stratil sa, aby sa mohol nájsť ako nový človek. Prejdúc bránou smrti a znovuzrodenia, prekvapený a živý, zachránený veľkou rybou, tou rybou, ktorú mali v znaku raní kresťania.

Žena čítala príbeh. Pomedzi znel striedavo organ a striedavo prítomní spievali. Kňaz vysvetľoval, prekladal príbeh do jazyka dnešných ľudí. Predstavoval ho ako odraz vnútorného zápasu človeka. Vrazil, že psychológovia to opisujú ako boj vedomia s podvedomím, ako zápas ega. V jazyku náboženstva je to zas boj ducha s dušou, boj človeka s Pravdou.

Zneli vo mne otázky: čo alebo kto je Boh? Slovo? Svetlo? Bol to Ježiš Nazaretský, kto ťažisko posunul? Boh je Láska? Ako to asi chápali prví kresťania, stretávajúci sa v podzemí? Matka. Zem. Voda. Ryba...

Bol som silne pohnutý. Akoby sa chvel celý priestor a ja som plakal. Dojatý, potichúčky, aby som ostatných v kruhu nerušil. Voda sľz niečo zmyla, uvoľnila. Krása. Cítil som ten závan ozdravenia, niečo sa vo mne zahojilo, rozpustilo. Odpustil som. Predsa to môže byť dobré! Odpúšťajúc sebe, predkom, kresťanom, utrel som si slzy.

Po omši sa väčšina ľudí presunula do kaviarničky v strede kostola a tam spolu s kňazom pokračovali vo veselom rozhovore. Ja som sa zavrel do tmy na záchode v podzemí kostola, odkiaľ som ich tlmene počul. Mal som potrebu si to v samote ešte doprežívať.

Krkavcove súvislosti

Ako to, že omša raz podráždí a inokedy uzdraví? Rozdiel nie je v kostole, ale v tom neviditeľnom, čo je za ním. Jedna omša chcela koriť, viniť, viazať... Druhá osvetľovala cestu. Avšak pre koho ako. Môže to byť oboje zároveň?

Je to na tebe, čo vo svätom obraze uvidíš. Človeka či Boha? Židovského rebela na šibenici? Či zosobnenie prerodu života, v koncoch pripútaného na osi sveta? Na prahu smrti, v oddaní, otvára sa brána – rozdiel medzi časťou a celkom sa stiera. *Zomri skôr, než zomrieš, aby si nemusel zomrieť, keď zomrieť máš* – napísal jeden učenec⁴⁴.

Z Berlína som si doniesol dar. Keď som išiel domov ulicami, pritiahla môj pohľad kniha v škatuli pred dverami jedného domu. Ľudia tam takto nechávajú pred prahom veci, ktoré už nepotrebujú a ktoré ešte môžu druhým poslúžiť. Chytím knihu do ruky, prekvapený váhou zväzku otváram čierne dosky, listujem. Mám pocit, akoby tá kniha žiarila. „*Die Bibel, Heilige Schrift*“, švabachom tlačené slová, „*nach der deutschen Uebersetzung D. Martin Luthers, Berlin 1900*“.

Čo vidíš, keď sa pozrieš na naše Slnko? Jednu z množstva hviezd, bodku v rozpínajúcej sa rozľahlosti Vesmíru? V rozprávke bol kráľ, ktorý chcel vidieť Boha. Prihlásil sa jeden, že kráľovi Boha ukáže, nech sa najjasnejšia výsosť ráči pozrieť do Slnka. Kráľ po chvíľke vykrikol: „Chceš, aby som oslepol?!“

Naši dávni predkovia uctievali Slnko.⁴⁵ Naši menej dávni mali v úcte knihu – a tých predchádzajúcich mali za tmárov, pohanov... Kde sme teraz my? Čomu patrí naša úcta?

44 Bol to nemecký kresťanský mystik Angelus Slezsky (1624–1677): „*Stirb, ehe du noch stirbst, damit du nicht darfst sterben, / Wenn du nun sterben sollst, sonst möchtest du verderben.*“ (*Cherubinischer Wandersmann*, kn. IV, č. 77, 1657.) Podobná myšlienka je známa aj z kláštorov na Athose v Grécku a z tradície islamského súfizmu.

45 Arabské pramene zhodne označujú Slovanov ako ctiteľov ohňa a slnka (BOTÍK, heslo *slovanská mytológia*).

Odvaha

Slová sme ohraničili. Strom je už len strom – už to nie je súvislosť, znak, pravzor, ktorému vďačíme za život. Hranice sú však len v našich myšliach. Vesmír je súvislý, vlnenie spojité.

Obmedzili sme sa. Oddelili sme prírodné a umelé, svetské a posvätné. Preťali sme kolobehy, zanechali dušu. Duch blúdi. Sme na križovatke.

Keď sa to hýbe a otriasa, keď fúka a vlny sú veľké – navonok sa možno ešte tvárime, no vnútri zmätok. Kam ísť? Čoho sa chytiť? Či vyjsť von a bojovať? Možností je veľa. Náboženstiev a ideológií je veľa. Zem máme len jednu.

Keď sa staneš sám sebou a uvedomíš si, kde stojíš – keď sa otvoríš svojej podstate a prijmeš, že je dobrá... Keď prekonáš detinskú sebestrednosť – stávaš sa stredom sveta.

Čo je svet? Posvätný priestor, kde sa môžeme otvoriť v dôvere, nechať sa vyživiť, zahojiť. Tu sa napájame, prepájame do spoločenstva nielen ľudí, ale všetkých bytostí Zeme.

Sem dospievame. Dospelí ľudia už nepotrebujú brať moc druhým. Nepotrebujú vodcov, aby im zadávali úlohy, ani vonkajšie donucovanie, aby dokázali spolupracovať. Sami cítia, čo je práve dobré spraviť – pre celok, ktorého sú súčasťou – pretože sami sa celistvými stali.

Dospievanie je cesta k celistvosti. Nie prikláňať sa k tomu či onomu, nie nasledovať – ale zastať si pevne seba, nás, celú Zem, na ktorej stojíme. Mať svoju váhu. Nie je to cieľ ani ideál – je to plný vedomý život.

Od nás závisí naša budúcnosť – nie od tváří v médiách, nie od duchov na obrazovkách. My sme skutoční. Tu a teraz máš tú moc: stras strachy, rozpust' závoj súdov a obáv, rozjasni si videnie. Naber odvahu. Pociť váhu. Povstaň k nebu. Usmial si sa? Už vieš? Vykračuješ.

Oslava

Tohtoročné oslavy letného slnovratu boli krásne, avšak boli aj náročné. Boli pod útokom.

Vraj zastrašovali majiteľov pozemkov, na ktorých sa mala slávnosť konať – vyhrážali sa im telesnou ujmou. Naliehali na starostu, urbár. Šírili nepravdy a výmysly. Počas dňa nad nami viackrát bzučal dron. Večer to chvíľu vyzeralo, že dokonca narušia obrady...

Začiatok ohlásila trombita. Plieskanie bičom na odvrátenie zlých síl. Fujaráši, každý z jednej svetovej strany. Vyladili priestor, spojili nás s koreňmi aj povetím.

Bolo nás menej tento rok. Na mňa pripadlo viesť obrad koncoviek. Hrali sme ôsmi, najprv spolu, potom sme sa postupne striedali jeden za druhým po Slnku. Prerývané zneli prirodzené ladenia bezdierových píšťal. Na záver všetci do stredu, k sebe a hore rozfukom, na celý dych.

Skrížili sme pred vatrami píšťaly, kým vedomec vyžiadal oheň zo Zdroja, kresajúc ho po starom spôsobe ocieľkou. Zo stredu kruhu štyria muži opísali lúčmi z brezovej kôry svargu⁴⁶ – a vatry zapálili. Ochranné Perúnove kríže klesli, keď sa vatry rozhoreli. Kruh na lúke zažiaril. Výskajúc sa zbehli divie, na hlavách vence z lúčnych kvetov, spievali vajanské piesne... Deti len prekvapene hľadeli, keď traja turoni – plodonosní „duchovia“ – s rohmi a v kožušinách chrastili a tancovali... Obradník bylinkami zatiaľ vydymil kruh. Nechýbali koláče svargovníky – ženy, obchádzajúc vatry, každému ponúkli kúsok. Chválili sme divy!

46 Svarga je novodobé pomenovanie pre slnečné znamenie, môže to byť 4- alebo 6-lupeňová ružica alebo kríž s oblými ramenami opisujúcimi pohyb v smere Slnka. Ľudovo bývali tieto znaky nazývané „slniečka“. *Svarga* v sanskrite znamená „nebo, nebeský svet“.

Krkavcove súvislosti

Sile rodnej, sile mokrej, sile ladnej, sile pernej, sile veľkej,
sile svornej, sile všedušnej! Sláva! Hraj, hudbička!

Nocou sa tiahli piesne, hovory, obrady... Tesne pred svitá-
ním ovzdušie zhustlo, avšak spoločne sme to zvládli. Otočení
k východu, sledovali sme spievajúc brieždenie:

*Slnko moje, Slnko, svetlo v duši spusti!
Bez teba by bol svet temný, chladný, pustý!
Slnko moje Slnko, v tebe moja viera!
S tebou srdce moje, brána Všehomiera!*

Slnko svieti, vysvetľuje. Pomáha nám prekonávať naše
tiene, nepochopenia, mylné predstavy či povrchné výklady.
Nie, na našich slávnostiach nikto nahý netancuje... A nie,
neprinesieme na dedinu nešťastie... Nie sme „pohania“.

Ježiš kázal lásku k blížnemu, nie ohováranie a zastrašo-
vanie... Veľmi si prajem, aby po všetky ďalšie roky slnovratové
slávnosti prebiehali hladko. Aby mali svoje pevné miesto na
zemi slovenskej!

Nech sa chápeme! Nech žijeme vo vzájomnej úcte, mieri.
Toto si prajem. Aj preto vznikla kniha Krkavcove súvislosti.

Hriňovské lazy, 21. 6. '26

Dodatok

- *Písané dejiny* • *Lieky ducha* •
- *Knihy o duchu a koreňoch* •
 - *Zdroje úryvkov* •
 - *Domáci hojivý kefír* •
- *O pisateľovi* • *O maliarke* •

Písané dejiny

Naša krv a zem sú späté dlhšie, ako jestvuje meno národa. Dávno pred Slovanmi tu boli lovci a zberači starej Európy. Prichádzali roľníci z Anatólie, pastieri zo stepí... Nesieme v sebe dedičstvo všetkých z nich.⁴⁷

Dedičtvá sa premiešavali, obohacovali. Zriedkakedy došlo k úplnému nahradeniu. Tie dávne doby bývali aj ostré – neboli vždy mierne – avšak nerozlišovalo sa medzi pravou a nepravou vierou. Že nie si náš, neznamenal smrť. Zákon smeroval k celistvosti: bol to spôsob myslenia a žitia, ktorý prepájal časti do celku, namiesto toho, aby jednej časti prišúdil celú pravdu a ostatné robil podradnými.

Mier ako poriadok

Pre Slovanov bol zákonom celý poriadok sveta: pravda, mier, majetok, sloboda, obrady, vzťahy medzi ľuďmi, predkami aj zemou, všetko v jednom nedeliteľnom celku, ustanovenom raz a navždy v dávnych časoch.⁴⁸

Nebola to slovanská zvláštnosť. Podobné sa vie o kmeňových spoločnostiach Indie: človek je súčasťou usporiadaného sveta pochádzajúceho z mýtických čias, každé „krivé“ konanie ohrozuje celok a treba ho hneď „napraviť“ obradom alebo použitím sily. Nebol totiž rozdiel medzi prostriedkami náboženskými a právnymi.⁴⁹

Latinské pramene o pokresťančovaní Slovanov nepíšu ako o zmene viery (*fides*), ale ako o zmene zákona (*lex*).⁵⁰ Pri

47 Na základe rozborov dávnej DNA, REICH (2018). Sú to celoeurópske deje z doby 6000–3000 pred n. l. Slovania sa objavujú o 4 tisícročia neskôr.

48 TŘEŠTÍK, str. 443.

49 Christoph von Furer-Haimendorf, cit. podľa TŘEŠTÍK, str. 449.

50 TŘEŠTÍK, str. 446.

krste nešlo o výmenu „nepravého“ Boha za toho „pravého“. Išlo o výmenu celého poriadku – starý, od vekov daný zákon kmeňa mal nahradiť „kresťanský boží zákon, to jest autoritatívny, raz navždy daný predpis“.⁵¹

Zákon postupoval

Ako taká výmena prebiehala? Nie kázňami na dedinách. Ob-
racanie Slovanov bolo v prvom rade politikou zhora.

13. januára roku 845 prišlo do Rezna k východofranské-
mu kráľovi Ľudovítovi Nemcovi štrnásť českých kniežat a dalo
sa pokrstiť. Nie preto, že by ich presvedčili misionári – podľa
Dušana Třeštíka si krst vyžiadali sami, aby predišli konfliktu
s mocnou ríšou.⁵² Krst bol vstupenkou do sveta, ktorý určoval
nové pravidlá.

O jedno pokolenie neskôr, na dvore Svätopluka, sedel
český knieža Bořivoj pri hostine na zemi. Ako „pohan“ totiž
nesmel za stôl medzi kresťanských veľmožov. Podľa legendy
mu Metod vyčítal: „Aká beda, ty, muž taký vynikajúci, a ne-
hanbíš sa, že si vylúčený zo sedadiel kniežacích... ale radšej
chceš pre hanebnú modloslužbu s pastiermi sviň na zemi se-
dieť.“ Bořivoj sa tým dal pohnúť k tomu, aby prijal krst.⁵³ Nie
viera ho pohla, ale postavenie pri stole.

Kým bola kmeňová spoločnosť v sile, o krste rozhodoval
snem, nie jednotliviec. Keď sa biskup Oto z Bambergu roku
1124 snažil na kresťanstvo obrátiť pomoranský Štetín, dospelí
krst odmietali, kým nedošlo k rozhodnutiu snemu. Biskupovi
sa vtedy podarilo pokrstiť len neplnoleté deti svojho hostite-
ľa, potajme, bez vedomia rodičov. Deti si získal jedlom a dar-
čkami, „po ktorých sa obyčajne túži v tom veku“.⁵⁴

51 TŘEŠTÍK, str. 449. Preložené.

52 TŘEŠTÍK, str. 442, 443.

53 Kristiánova legenda, cit. podľa TŘEŠTÍK, str. 445. Preložené.

54 TŘEŠTÍK, str. 449. Preložené.

Krkavcove súvislosti

Starý zákon kmeňa chránil svojich ľudí zadarmo – ochrana bola samou podstatou mieru, na ktorom mal každý slobodný človek podiel. Nový poriadok si ochranu začal účtovať. Prvou štátnou daňou v Čechách bola „daň z mieru“ (*tributum pacis*) – daň za osobnú slobodu, platená panovníkovi, ktorý prevzal starú ochrannú funkciu kmeňa.⁵⁵ To, čo bývalo spoločným vlastníctvom slobodných, sa stalo službou pána – za poplatok. Sloboda sa stala zdaniteľnou.

A predsa: to, že sa nová daň volala daňou z mieru, svedčí podľa Třeštíka „o životnosti myšlienky ‚pohanského‘ mieru ešte dve storočia po christianizácii“.⁵⁶ Starý svet nezanikol dňom krstu. Žil ďalej – len pod novými menami.

Tvrдый koreň

Niečo podobné vidno v Uhorsku na zákonoch. Prvý kráľ Štefan I. začiatkom 11. storočia zákonmi vynucoval kresťanský poriadok – účasť na omši, stavbu kostolov, cirkevné desiatky.⁵⁷ Jeho nasledovníci naďalej zakazovali a trestali staré obrady. Za Ladislava I. mal ten, kto obetoval pri studniach alebo prinášal obete stromom, prameňom a kameňom, za priestupok zaplatiť volom.⁵⁸ Mnohí ľudia aj nasledujúce storočia ešte žili v pôvodnom duchu, inak by nebolo treba zákazov.

Ešte kanonická vizitácia na Orave sa v roku 1658 sťažuje, že ľud nenazýva kostol chrámom božím, ale „Paromovým domom“ – vyše pol tisícročia po zákaze bola úcta k Perúnovi-Paromovi stále živá.⁵⁹ Národopisci v 19. a 20. storočí zbierali

55 TŘEŠTÍK, str. 449.

56 TŘEŠTÍK, str. 449. Preložené.

57 MÚCSKA.

58 Tamtiež.

59 HORVÁTHOVÁ. Prednášky XIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Str. 167.

Dodatok • Písané dejiny

zvyky, povery a obrady, v ktorých staršia vrstva zreteľne pre-svitá spod kresťanského náteru. Črtajú sa pôvodné hodnoty a spôsoby, väzby a vzťahy, úcta k živlom, divom a zemi...

Nie je to zlyhanie nositeľov či prívržencov novej viery. Je to vytrvalosť pôvodného. Je to prírodný duch, ktorého nebolo možné vymeniť príkazom. Nebol vierou, ale spôsobom života.

Prečo sa to neučí?

Dejiny písala len jedna strana. Kláštorní pisári zaznamenávali krsty kniežat, zázraky svätcov, nové zákony. Pôvodné spôsoby nebolo žiaduce uchovať. Neskorší dejepisci stavali svoje prí-behy na písomných prameňoch. Dodnes sú knihy v tomto smere hlboko nevyvážené. Zakladáme si totiž ako spoločnosť na písme – a čo sa nenapísalo, akoby nebolo.

Dejepis v slovenských školách kladie začiatky našej kul-túry tam, kde sa začínajú kostoly a listiny – hádam aj preto, že Slovensko nemá odluku cirkvi od štátu...⁶⁰ Vo vedeckých kruhoch je pritom obraz už dávno plnší.

Aj to nezapísané je naše. Stále je tu, v nás.

60 Vzťahy štátu a cirkvi upravuje Základná zmluva medzi SR a Svätou stolicou a zmluva o katolíckej výchove a vzdelávaní. Tieto neurčujú obsah štátnych učebníc dejepisu – vytvárajú však prostredie, v ktorom kresťanský výklad našich dejín prevláda ako samozrejmosť.

Knihy o duchu a koreňoch

Pre mnohých ľudí je viera viac ako pravda. Pre iných sú to peniaze alebo moc. Proti tomu ide vedecký prístup a tiež prístup zážitkový a sebarozvojový. Je smutné, že súčasťou základného vzdelania na Slovensku dlho nebola kritická práca so zdrojmi. Cvičili nás veriť tomu, čo je napísané...

Pri knihách sa oplatí pozrieť, kedy dielo vzniklo a kto ho napísal, a tiež čitateľské a odborné ohlasy. V „kamenných“ kníhkupectvách sú dostupné diela, ktoré sa dobre predávajú, čo nemusí odzrkadľovať ich skutočnú hodnotu.

Máme slobodu slova, aspoň čo sa kníh týka. Je to výborné, ale znamená to tiež, že hocikto môže napísať hocičo a vydávať to za čokoľvek. O to viac treba rozlišovať. Na to však potrebujem buď životné skúsenosti, alebo dobre poznať najčastejšie spôsoby zavádzania. Pomôžu aj základy súvisiacich vedných odborov. Inak hrozí, že ma nachytajú.

Niektoré z nasledovných „chvatov“ sú prekrútením spôsobov, ktoré by boli inak v poriadku: korene slov a zvykov, opis a výklad dejín, osobný zážitok... Hranicou medzi prijateľným a zavádzajúcim je uvedenie zdrojov, overiteľnosť tvrdení a čestné rozlíšenie doloženej skutočnosti od vlastnej predstavy. Sám musím našlapovať často opatrne.

Odporúčam dávať si pozor:

- **Na falošnú dávnosť** – keď novodobú knihu vydávajú za prastarý text na brezovej kôre či za dávne vedy.
- **Na zamlčanú pravdu** – „skutočné dejiny ti tajili“, čo z autora robí odhaľovača a z teba „zasvätenca“. Chýbajúce dôkazy sú vraj dôkazom sprisahania.
- **Na podávanie vedy ako nepriateľa** – história je vraj dogma či sprisahanie. Keď uveríš, vedecké zdroje sa stávajú irelevantnými a tvoje videnie sa zužuje.

Krkavcove súvislosti

- **Na zdanie dôveryhodnosti** – všeobecne známe tvrdenia sú zaradené hneď vedľa vymyslených vecí, aby sa dôvera preniesla.
- **Na jazykové kotrmelce** – pôvod slov je vykladaný ľudovo či ľubovoľne, dávne nápisy sú čítané tak, ako sa práve autorovi hodí.
- **Na nastrčenú autoritu** – keď autor používa pred svojím menom pseudotituly, uvádza vymyslené príbehy akože z vlastného života, alebo sa odvoláva na neoveriteľné pramene či vnuknutia „zhora“.
- **Na lichotenie tvojmu pôvodu** – tvoj národ či rasa sú najstaršie, pôvodné, nadradené, bohom vyvolené. Pýcha dokáže ľahko zatieniť rozlišovacie schopnosti.
- **Na obviňovanie a nenávisť** – vinník je ten cudzí; vzbudenie silných pocitov nahrádza dôkazy.
- **Na mimozemský či bájny pôvod** – vesmírne koráby, Arktída, Atlantída, ďaleká Sibír. Je to nedokázateľné, lákavé, rozprávkové. Stačí uveriť.

Nakoniec sa možno ocitnem v polohe neochvejného hlásateľa pravdy. Zbadám sa, ako odsudzujem ostatné, kupujem si ďalšie knihy a postupne obmedzujem dôverné styky na svoju malú „bublinu“, osobnú či len internetovú... Určite ma to v živote posunie. Ale je to ozaj moja cesta?

Knihy, pri ktorých je vhodné zvýšiť opatrnosť

Nižšie uvádzam príklady kníh, na ktoré som narazil a zdajú sa mi zavádzajúce. Niektoré sa opierajú o nezmysly alebo o sebe tvrdia niečo, čím nie sú. Neposudzujem autorov, a ani ich poľnútky či úprimnosť. Verím, že to mysleli dobre.

Tieto knihy som nečítal, len v nich listoval. Vychádzam hlavne z anotácií, ohlasov a hodnotení. Zoznam je rôznorodý. Niekde ide o doložený podvrh. Pri iných o môj dojem.

Slovenskí historici sa k tomuto typu literatúry vymedzili spoločným stanoviskom, prijatým v roku 2015 na kolokviu v Matici slovenskej. Konkrétne knihy ani autorov stanovisko nemenuje: hovorí o „vykladačoch dejín“ a o čitateľoch, ktorých presvedčili o „tajných, zamlčaných a pravdivých slovenských dejinách“.⁶⁷

Antonín Horák: O Slovanech úplně jinak. Autor vykladá viaceré staroveké písma (napr. mýnojské z Kréty a etruské písmo). Dochované texty „číta“, akoby boli v starobyľom slovanskom jazyku, a robí z toho závery o pôvode Slovanov.

Cyril A. Hromník: Sloveni a Slovensko. Kniha „odkrýva“ drávidsko-európske súvislosti a nachádza korene slovenských miestnych názvov v súčasnej tamilčine, čo je drávidský jazyk používaný prevažne na juhu Indie a na Srí Lanke.

Rudolf Irša: Najstaršie dejiny slovenských kráľovstiev na Slovensku, Kamene pradávneho času. Autor ponúka vlastný výklad počiatkov slovenských dejín a kamenných blokov objavených v Holíči. Tvrdí, že ide o pozostatky pravekej megalitickej svätyne, čo je však sporné.⁶⁸

Oskár Cvengrosch: Tajné dejiny Slovenska, Slovenov a Sloveniek. Autor ponúka alternatívny výklad najstarších slovenských a slovanských dejín, vytvára pritom akési bájne bezčasy, v ktorom splývajú postavy a udalosti z rôznych období. Podľa recenzenta kniha cituje popularizačné texty a dokumentárne filmy tam, kde by mala citovať pramene, a nedá sa v nej rozlíšiť, čo je autorovo a čo prebraté.⁶⁹

67 Stanovisko slovenských historikov k šíreniu pseudohistoriografie. Kolokvium Neodborná historiografia na Slovensku – problém, alebo výzva? Bratislava: Matica slovenská, 15. 5. 2015.

68 Podrobnosti v článku: Stonehenge v Holíči: Najväčší historický poklad Slovenska alebo obyčajné kamene? (MICHÁLKOVÁ)

69 Recenzia vyšla roku 2015; jej autorom je archeológ Slovenského národného múzea Mgr. Pavol Jelínek, PhD.

Viktor Timura: Zamlčané dejiny. Výklad dejín postavený na predstave, že západná historiografia o Slovanoch úmyselne mlčí. Slovania boli podľa autora účelovo vydedení z európskych dejín a nahradení „etnicky, národne i územne bezprízornými, nikdy neexistujúcimi Indoeurópanmi“.

Vladimír Laubert: Staroslovienska bukvice. Obrazové písmo Slovienov. Údajne prastaré slovanské „obrazové písmo“, kde má každý znak skrytý hlboký význam. Ide o novodobú ezoterickú tvorbu. Ten istý autor pripravil aj slovenské vydanie Slovansko-árijských véd.⁷⁰

Alexandr J. Chinevič a ďalší: Slovansko-árijské védy. Zmes slovanskej, germánskej, indickej a ufologickej obraznosti, vydávaná za najstaršie poznanie ľudstva. Slovanská fantastika s tvrdým ideologickým jadrom. Niektoré zväzky boli v Rusku zakázané.⁷¹

Stefan Verkovič: Védy Slovanov. Zbierka piesní vydávaná za predkresťanské slovanské védy. Prvý zväzok vyšiel v Belehrade roku 1874, druhý v Petrohrade roku 1881. Ide o falzum: piesne zrejme napísal bulharský učiteľ Ivan Gologanov. Stefan Verkovič zbierku piesní vydal v presvedčení, že sú pravé, a podvrh vyšiel najavo až neskôr, keď ich pravosť odmietli poprední slavisti.⁷²

70 Bukvice sa ako údajne staré písmo prvý raz objavuje až v 90. rokoch 20. storočia v Chinevičových Slovansko-árijských védach.

71 Päť kníh série vyhlásil v novembri 2015 za extrémistické Centrálny obvodný súd v Omsku. Omský oblastný súd rozhodnutie 25. februára 2016 potvrdil a knihy boli zaradené do ruského federálneho zoznamu extrémistických materiálov. Prokuratúra uvádza, že „vo všeobecnosti sa pri tvorbe série používali techniky charakteristické pre vodcov totalitných sekt“ (RAPSI).

72 Za falzum označil zbierku bulharský literárny historik Michail Arnaudov v štúdii Verkovič a Veda Slovena (1968). Pravosť odmietli aj V. Jagić, A. Pypin, K. Jireček, I. Šišmanov, M. Drinov a A. Teodorov-Balan.

Velesova kniha. Vydáva sa za staroslovanský posvätný text. Jazykový rozbor A. Zaliznjaka a textologický rozbor O. Tvorogova ukázali, že ide o falzum 20. storočia; pravdepodobným autorom je J. P. Mirolubov.⁷³

Vladimír Kurovskij: Jarga – Duchovná prax Slovanov. Živa, Jarga, Rodosvit. „Slovanská joga“ je vydávaná za pradávny systém, ktorý sa mal zachovať u východných Slovanov a do Indie sa len rozšíril ako joga. Cvičenia opisované v knihe sú novodobou sústavou, ktorá sa miestami opiera o Velesovu knihu a slovansko-árijské vedy. Opísané cvičenia môžu byť prospešné, zavádzajúci je rámec.

Svetozár: Bystvor. Viacdielny rad preložený z ruštiny: *Bytie a tvorba Slavianov a Árijov, Od Tartarie k Moskovskej Rusi, Minulosť voľného kozáctva*. Spája Tartariu, kozáctvo a árijstvo do jedného príbehu o „utajených“ dejinách, v ktorom je rusko-sloviansko-árijské spoločenstvo najstaršie na Zemi.

Vladimír Megre: Zvoniace cédre Ruska. Knihy o sibírskej pustovníčke Anastázii, ktorá autorovi odovzdáva pradávne poznanie života v súlade s prírodou. Zavádzajúci je rámec dávnosti a tvrdenie, že Anastázia je skutočná osoba.⁷⁴

Josef Růžička: Slovanské bájesloví (1906). Dnes vychádza pod novšími názvami – ako **Báje, rituály a zvyky starých Slovanů** a ako **Mýty a báje starých Slovanů**, kde je popri Růžičkovi uvedená aj Irena Šindlářová, hoci ide o upravené vydanie jeho diela. Číta sa dobre, ale nemožno v ňom rozlíšiť doložené od domysleného.

73 Textologický rozbor uverejnil Tvorogov roku 1990 v ročenke Trudy Otdela drevnerusskoj literatury, jazykový rozbor Zaliznjak roku 2011 v moskovskom zborníku o falšovaní historických prameňov. Obaja ukazujú, že text je neumelou napodobeninou praslovančiny.

74 Jediným zdrojom o Anastázii je sám autor.

Podľa môjho názoru hodnotné knihy

Čo si prečítať, ak mám úprimný záujem pochopiť svoje a naše slovenské a slovanské korene a staršiu vrstvu našej kultúry? Nasledujúce knihy nespája to, že by som so všetkým v nich súhlasil. Spája ich, že autor priznáva, odkiaľ čerpá, a rozlišuje doložené od svojho vlastného výkladu a tvorby.

Pavol Dobšínský: Prostonárodné obyčaje, zvyky a poverty. Jeden zo základných prameňov, národopisný zber. Dostupné online v rámci Zlatého fondu denníka SME.

Michal Chrástek: Hry, obyčaje a poverty. Chrástek bol tajomník Matice slovenskej. Dielo má viac častí od rôznych zberateľov a pisateľov, jedným z nich je Dobšínský. Tiež voľne dostupné v rámci Zlatého fondu.

Slovenská vlastiveda, zv. II – ľudová kultúra. Hmotná kultúra slovenského ľudu (R. Bednárík) a slovenský folklór (A. Melicherčík). Staršia, no dodnes cenná vedecká práca.

Slovensko. Ľud – II. časť. Zväzok o ľudovej kultúre v encyklopédii Slovensko. Národopisné zhrnutie, ktoré je rozsahom aj podrobnosťou zatiaľ neprekonané.

Magdalena Beranová: Slované. Prehľad dejín Slovanov od nejasných počiatkov po 12. storočie z pera archeologičky – popri politických dejinách najmä hospodárstvo, poľnohospodárstvo, remeslá a každodenný život.

Michal Téa: Perun. Bůh hromovládce. Sonda do slovanského archaického náboženství. Dôkladná monografia o Perúnovi, vychádza z písomných a archeologických prameňov a indoeurópskych porovnaní.

Luděk Galuška: Slované – Doteky předků. O živote na Morave 6.–10. storočia. Archeológ Moravského zemského múzea približuje každodenný život Slovanov a ľudí Veľkej Moravy – bývanie, jedlo, remeslá, vieru.

Ľubor Králik: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Prvý etymologický slovník venovaný výlučne slovenčine – pôvod vyše 10 000 slov, od praslovanských po prevzaté. Dobrý zdroj pre overenie si pôvodu slov, ktoré používame.

Jiří Dynda: Bohové a bohyně starých Slovanů. Hĺbkový prehľad slovanských božstiev, od bádateľa, ktorý pracuje priamo s prameňmi.

Šimon Ondruš: Odtajnené trezory slov (I–III). Vhľady do koreňov slovenčiny a jej indoeurópskych súvislostí, autor je jazykovedec, slavista a etymológ. Časť výkladov je odvážna a ide mimo hlavného prúdu jazykovedy.

Martin Profant, Naďa Profantová: Encyklopedie slovanských bohů a mýtů. Slovníkový prehľad slovanskej mytológie, opretý o archeológiu a historickú antropológiu.

Dušan Třeštík: Mýty kmene Čechů (7.–10. století). Tri štúdie o indoeurópskych koreňoch najstarších českých mýtov v porovnávacej perspektíve.

Martin Slivka: Slovenské ľudové divadlo. Súhrnné dieľo popredného etnografa – obradové a obchôdzkové hry, masky, sezónne zvyky a ich dávne korene.

Miro Žiarislav Švický: Čaro přírody, Na vrchárskom chodníku, Piesňoslová. Úvahy, rozjímania, príbehy z vlastného života a piesne. Pisateľ rozlišuje, čo je jeho vlastná tvorba, čo je „novodrevné“ (nové vychádzajúc z pôvodného), a čo je pôvodné. Kniha **Návrat Slovenov v duchu a slove** vykresľuje obraz pôvodného slovenského duchovna, nie však z pohľadu zvonka, ale zvnútra – jedným z jeho nositeľov.

Weleslawa, Duchoslav: Nech slnko vyjde! Oživené obrady našich predkov, 1. časť. Obsah je podávaný zážitkovo, s vlastným výkladom významu obradov a súvislostí. Nejde o pokus vzkriesiť niečo staré, ale o spôsob života blízky prírode. Obrady pomáhali našim predkom a môžu byť podporou aj nám dnes – žiť plnšie, súladnejšie, šťastnejšie.

Zdroje úryvkov

- ANTONOPOULOS, Romanos K. et al. Investigating the psychedelic hypothesis of kykeon, the sacred elixir of the Eleusinian Mysteries. In: Scientific Reports. 2026, roč. 16, č. 1, čl. 8757. DOI 10.1038/s41598-026-39568-3.
- ARNAUDOV, Michail. *Verkovič i „Veda Slovena“*. Sofia, 1968.
- BEDNÁRIK, Rudolf – MELICHERČÍK, Anton. *Ľudová kultúra. In: Slovenská vlastiveda. Zväzok II*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení, 1943. (Bednárík, R.: *Hmotná kultúra slovenského ľudu*, s. 123–256; Melicherčík, A.: *Slovenský folklór*, s. 257–331.)
- BERANOVÁ, Magdalena. *Slované*. Praha: Panorama, 1988. Edícia Stopy, fakta, svědectví.
- BETRÁN, Ana Pilar et al. Trends and projections of caesarean section rates: global and regional estimates. In: *BMJ Global Health*. 2021, roč. 6, č. 6, e005671. DOI: 10.1136/bmjgh-2021-005671.
- BHAKTIVEDANTA SWAMI PRABHUPĀDA. Prabhupada 1039 – Krava je matka, pretože my pijeme kravské mlieko. In: *Vanipedia*. Dostupné na: https://vanipedia.org/wiki/SK/Prabhupada_1039.
- BONFINI, Antonio. Rerum Ungaricarum decades. Cit. podľa: MÚCSKA, Vincent. Boj uhorského štátu proti pohanstvu v 11. storočí. In: KOŽIAK, Rastislav – NEMEŠ, Jaroslav (eds.). *Pohanstvo a kresťanstvo*. Bratislava: Chronos, 2004, s. 206, pozn. 33. ISBN 80-89027-12-1.
- BOROVIČKA, Jan. The wood-rotting bluing *Psilocybe* species in Central Europe – an identification key. In: *Czech Mycology*. 2008, roč. 60, č. 2, s. 173–192. ISSN 1211-0981. Dostupné na: https://czechmycology.org/_cm/CM60202.pdf [cit. 2026-07-26].

Dodatok • Zdroje úryvkov

- BOTÍK, Ján a Peter SLAVKOVSKÝ (eds.). *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995. 2 zv. ISBN 80-224-0234-6 (zv. 1), ISBN 80-224-0235-4 (zv. 2).
- BROWN, Joseph Epes. *Posvätná dýmka: Černý jelen vypráví o sedmi obřadech indiánů kmene oglalských Siouxů*. Praha: Malvern, 2017. ISBN 978-80-7530-090-4.
- BURKERT, Walter. *Ancient Mystery Cults*. Cambridge (MA): Harvard University Press, 1987. ISBN 978-0674033870.
- CAESAR, Gaius Iulius. *Zápisky o vojne v Galii. Zápisky o občianskej vojne a iné*. Bratislava: Tatran, 1988. — Citované: kn. VI, kap. 13–14.
- CARHART-HARRIS, Robin et al. Trial of Psilocybin versus Escitalopram for Depression. In: *The New England Journal of Medicine*. 2021, roč. 384, č. 15, s. 1402–1411. DOI: 10.1056/NEJMoa2032994.
- CÍGER HRONSKÝ, Jozef. *Slnovratka*. Ilustrácie Igor Rumanský. 1. vyd. Bratislava: Mladé letá, 1983. Str. 126.
- ČERNORIZEC CHRABR. O písmenách. In: VAŠICA, Josef. *Literární památky epochy velkomoravské 863–885*. Praha: Lidová demokracie, 1966, s. 14–19.
- DAFT, Richard L. – LENGEL, Robert H. Organizational Information Requirements, Media Richness and Structural Design. In: *Management Science*. 1986, roč. 32, č. 5, s. 554–571. DOI: 10.1287/mnsc.32.5.554.
- DEVEREAUX, Bret. Collections: Clothing, How Did They Make It? Part III: Spin Me Right Round. A Collection of Unmitigated Pedantry. 19. 3. 2021. Dostupné na: <https://acoup.blog/2021/03/19/collections-clothing-how-did-they-make-it-part-iii-spin-me-right-round/> [cit. 2026-08-01].
- DOBŠINSKÝ, Pavol. Obyčaje, povery a čary určitých dôb, ale rozličných predmetov a úkonov. In: *Sborník Matice slovenskej*, zv. I. Turčiansky Sv. Martin, 1870. – Digitalizované ako III. časť diela: CHRÁSTEK, Michal. *Hry, obyčaje a povery*. Zlatý fond

Krkavcove súvislosti

- denníka SME. Dostupné na: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1890/Chrastek_Hry-obycaje-a-poverty/3 [cit. 2026-07-12].
- GABLE, Robert S. Comparison of acute lethal toxicity of commonly abused psychoactive substances. In: *Addiction*. 2004, roč. 99, č. 6, s. 686–696. DOI: 10.1111/j.1360-0443.2004.00744.x.
 - GRAEBER, David. *Dluh. Prvních 5000 let*. Brno: BizBooks, 2012. ISBN 978-80-265-0044-5.
 - GRIFFITHS, Roland R. et al. Psilocybin produces substantial and sustained decreases in depression and anxiety in patients with life-threatening cancer: A randomized double-blind trial. *Journal of Psychopharmacology*. 2016, roč. 30, č. 12, s. 1181–1197. DOI: 10.1177/0269881116675513.
 - GROF, Stanislav. *Psychologie budoucnosti: Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. Praha: Argo, 2007. ISBN 978-80-7203-937-1.
 - HARPER, Douglas. Online Etymology Dictionary. Dostupné na: <https://www.etymonline.com> [cit. 2018-11-20].
 - HEINRICH, Bernd. *Mind of the Raven: Investigations and Adventures with Wolf-Birds*. Ecco Press, 2007. ISBN 978-0061136054.
 - HELMOLD Z BOSAU. *Kronika Slovanů*. Prel. Jan ZDICHYNEC. Predslov Jan KLÁPŠTĚ. Edícia Memoria medii aevi. Praha: Argo, 2012. 300 s. ISBN 978-80-257-0786-9.
 - HORVÁTHOVÁ, Emília. Príroda v svetonázorových predstavách slovenského ľudu. In: MISTRÍK, Jozef (ved. red.). *Studia Academica Slovaca 6: Prednášky XIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry*. Bratislava: Alfa, 1977, s. 161–176.
 - JANKOVICH, Robo. *Pod vládou neživého: Ontologická desubjektivizácia živého a jej civilizačné dôsledky* [elektronická kniha]. Brdárka: Alter Nativa, 2026. ISBN 978-80-570-8420-4.
 - JANKOVICH, Robo. *Prebúdzanie draka: O zanikání a znovutvorení komunit a lokálních vztahov*. Zaježová: Robert Jankovich, 2014. ISBN 978-809-718-454-4.

Dodatok • Zdroje úryvkov

- JELÍNEK, Pavol. Tak nám zas zamlčiavajú dejiny... *HistoryLab*, 2015. [cit. 2026-09-20]. Dostupné na: <https://historylab.dennikn.sk/recenzie/tak-nam-zas-zamlciavaju-dejiny/>
- JUAN-TRESSERRAS, Jordi. Estudis dels residus orgànics per a la identificació de possibles ritus i ofrenes. In: PONS I BRUN, E. (ed.). *Mas Castellar de Pontós*. Girona, 2002, s. 548–556. Cit. podľa: ANTONOPOULOS et al., pozn. 23.
- KONŠTANTÍN-CYRIL. Zákonník z Veľkej Moravy (Zakon Sudnyj Ljudem). Slovanské hradiská. Spracoval Orgoň. <http://www.hradiska.sk/2011/04/zakonnik-velkwj-moravy-zakon-sudnyj.html> [cit. 2018-10-02]. Zdroj prekladu: *Dejiny štátu a práva na území Slovenska do r. 1918*.
- KRAJČOVIČ, Rudolf. O kontinuite starej slovenskej a praslovanskej lexiky (III). *Slovenská reč*. 1989, roč. 54, č. 1, s. 3–8. ISSN 0037-6981. Dostupné na: <https://www.juls.savba.sk/ediela/sr/1989/1/sr1989-1-lq.pdf>
- KRÁLIK, Ľubor. *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: Veda, 2015. ISBN 978-80-224-1493-7.
- LICHTENFELSOVÁ, Sabine. *Snové kameny: Cesta do věku tělesného naplnění*. Přeložila Mária Schwingerová. Praha: Maitrea, 2019. 236 s. ISBN 978-80-7500-491-8.
- LOWDERMILK, Walter Clay. Conquest of the land through seven thousand years. The United States Department of Agriculture, 1953.
- MASER, Chris. *Přeměněný les*. Tulčík: *Abies*, 2011. ISBN 80-88699-08-8.
- MECKEL FISCHER, Friederike. *Terapie se substancí: Psycholytická psychoterapie v 21. století*. Praha: DharmaGaia, 2017. ISBN 978-80-7436-076-3.
- MICHALKOVÁ, Tatiana. Stonehenge v Holíči: Najväčší historický poklad Slovenska alebo obyčajné kamene? [online]. *Pravda*, 2018. [cit. 2026-09-20]. Dostupné na:

Krkavcove súvislosti

<https://cestovanie.pravda.sk/cestovny-ruch/clanok/477476-stonehenge-v-holici-najvacsi-historicky-poklad-slovenska-alebo-obycajne-kamene/>

- MÚCSKA, Vincent. Boj uhorského štátu proti pohanstvu v 11. storočí. In: KOŽIAK, Rastislav – NEMEŠ, Jaroslav (eds.). *Pohanstvo a kresťanstvo*. Bratislava: Chronos, 2004, s. 201–210. ISBN 80-89027-12-1.
- NUTT, David. Estimating drug harms: a risky business? London: Centre for Crime and Justice Studies, 2009. Briefing No. 10. Dostupné na: <https://www.crimeandjustice.org.uk/estimating-drug-harms-risky-business>
- NUTT, David J. et al. Drug harms in the UK: a multicriteria decision analysis. *The Lancet*, 2010, roč. 376, č. 9752, s. 1558–1565. DOI 10.1016/S0140-6736(10)61462-6.
- ODENT, Michel. *Přirozené funkce orgasmů při milování, porodu a kojení: Příímá cesta k transcendenci*. Praha: Maitrea, 2013. ISBN 978-80-87249-43-7.
- PECK, M. Scott. *V jiném rytmu: vytváření komunit*. Olomouc: Votobia, 1995. 251 s. ISBN 80-85619-77-6.
- PLOTKIN, Bill. *Soulcraft – síla duše*. Praha: Maitrea, 2011. ISBN 978-80-87249-25-3.
- POLLAN, Michael. *Jak se mění vědomí*. Academia, 2024. ISBN 978-80-88494-42-3.
- *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II: Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999. ISBN 80-85501-16-3.
- PROFANTOVÁ, Naďa – PROFANT, Martin. *Encyklopedie slovan-ských bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-219-8.
- Pseudo-Maurikios. *Strategikon*. In: *Magnae Moraviae fontes historici III*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1969.
- RAPSI. Sud priznal „Slavjano-Arijskie vedy“ ekstremistickimi materialami. RAPSI, 25. 2. 2016. [cit. 2026-09-20]. Dostupné na: https://rapsinews.ru/judicial_news/20160225/275478862.html

Dodatok • Zdroje úryvkov

- REICH, David. *Who We Are and How We Got Here: Ancient DNA and the New Science of the Human Past*. New York: Pantheon Books, 2018.
- REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2012. ISBN 978-80-7335-296-7.
- SILESIUS, Angelus. *Cherubinischer Wandersmann*, kn. IV, č. 77 („Das geistliche Sterben“), 1657. In: *Sämtliche poetische Werke in drei Bänden*. Ed. Hans Ludwig HELD. Zv. 3. München: Carl Hanser, 1952, s. 119.
- SLIVKA, Martin. *Slovenské ľudové divadlo*. Bratislava: Divadelný ústav, 2002. 599 s. Edícia Slovenské divadlo. ISBN 978-80-88987-39-0.
- SOPKO, Július. *Kroniky stredovekého Slovenska: stredoveké Slovensko očami kráľovských a mestských kronikárov*. Budmerice: Rak, 2024. 376 s. ISBN 978-80-85501-95-7.
- Stanovisko slovenských historikov k šíreniu pseudohistoriografie. Kolokvium Neodborná historiografia na Slovensku – problém, alebo výzva? Bratislava: Matica slovenská, 15. 5. 2015. [cit. 2026-09-20]. Dostupné na: <https://www.hrnko.sk/2015/05/19/stanovisko-slovenskych-historikov-k-sirenju-pseudohistoriografie/>
- ŠALKOVSKÝ, Peter. Etnogenéza Slovanov, ich migrácie na západ a počiatky západoslovanských národov. *Dejiny 2/18*. Prešov: 2018. ISSN 1337-0707. https://dejiny.unipo.sk/wp-content/uploads/2026/05/02_2_2018.pdf [cit. 2026-07-26].
- ŠVICKÝ, Miro Žiarislav. *Návrat Slovenov v duchu a slove*. Bratislava: Citadella, 2014. ISBN 9788097155001.
- ŠVICKÝ, Miro Žiarislav. Milostná kultúra Slovákov a Slovenov. *Rodná cesta* [rozhlasová relácia]. Slobodný vysielač, 7. 5. 2013. Dostupné na: <https://slobodnyvysielac.sk/relacie/rodna-cesta/>
- TŘEŠTÍK, Dušan. Křest českých knížat roku 845 a christianizace Slovanů. In: *Český časopis historický*, 1994, roč. 92, č. 3, s. 423–459. ISSN 0862-6111. Dostupné na:

Krkavcove súvislosti

- <https://www.digitalniknihovna.cz/knav/view/uuid:c7ec3ef3-45b9-11e1-1457-001143e3f55c> [cit. 2026-07-26].
- TVOROGOV, Oleg V. Vlesova kniha. In: *Trudy Otdela drevnerusskoj literatury*. Leningrad: Nauka, 1990, zv. XLIII, s. 170–254.
 - VERA, Frans W. M. *Grazing Ecology and Forest History*. Wallingford: CABI Publishing, 2000. ISBN 0-85199-442-3. DOI 10.1079/9780851994420.0000.
 - VOJNA, Matúš. Pohanskí bohovia. *Historická revue* 12/2016.
 - WASSON, R. Gordon. Seeking the Magic Mushroom. In: *LIFE*. 13. 5. 1957, roč. 42, č. 19, s. 100, 120. Dostupné na: https://www.wussu.com/shrooms/wasson_seeking_the_magic_mushroom_life_magazine_1957.pdf [cit. 2026-07-26].
 - WEINREICH, Wulf Mirko – WILBER, Ken. *Tibetská kniha mŕtvých jinak*. Praha: Bohemica Books, 2024. 107 s. ISBN 978-80-53019-01-9.
 - ZALIZNJAK, Andrej A. O Velesovej knihe. In: *Falsifikacija istoričeskich istočnikov i konstruirovanie etnokratičeskich mifov*. Moskva, 2011, s. 101–113.

Domáci hojivý kefír

Ak sa ti *Krkavcove súvislosti* páčili, hod' očkom aj na moju knihu s názvom *Domáci hojivý kefír – Príručka priateľov živej kultúry!*

Niektó by si hádam pomyslel: Ako sa dá o nejakom „skysnutom mlieku“ zapísať 288 strán? A to v knihe nie sú žiadne omáčky – teda, okrem kefirového bešamelu! Podobne aj tu idem do zaujímavej šírky a hĺbky...

Kniha je o mikrobiote v nás a okolo nás, o zdraví a jedle. Je o vzťahoch so zvieratami a krajinou, o domácej výrobe mliečnych výrobkov – skrátka, o všeličom. Predovšetkým budeš čítať o tom, čo môžeš „na vlastnej koži“ doma zažiť, zakúsiť, použiť, ochutnať. Kefír je začiatočným bodom a zároveň bielou nitkou, ktorá ťa čítaním od začiatku do konca sprevádza.

V prípade záujmu píšite na kefir@nazemi.sk.



O pisateľovi

Vyštudoval *aplikovanú informatiku a služby, riadenie a inovácie*. Po škole si dovoľil na rok sa úplne uvoľniť – trochu cestoval a popritom narazil na nečakané rozmery a hĺbku života.

V súčasnosti žije v okolí Banskej Štiavnice, teší sa z dvoch synov a popri práci za počítačom sa venuje rozvíjaniu kultúry – pestovaniu dobrých vzťahov. Sú to záhrady, prírodné spôsoby liečenia, zdravé bývanie, tvorivé susedstvo, čas s deťmi...

Od mladosti tvorivo píše. Najprv na blogu ako *Krkavec*, neskôr vydal knihu *Domáci hojivý kefír* o súvislostiach zdravia, mikrobioty a domácej výroby potravín. Aj táto jeho ďalšia kniha má za cieľ dopomôcť k zdraviu a šťastnému životu – avšak už nie na úrovni jednotlivca a tela, ale širšie: cez ducha a spoločnosť, cez spojenie so zemou a koreňmi.



O maliarke

Aiwa (Ivana Szabóová) je slovenská výtvarná umelkyňa, pochádzajúca z Banskej Bystrice. Vo svojej tvorbe sa venuje prevažne prírodným námetom a vytvára „sprievodcov“, ktorých účelom a poslaním je prepájať nás s pozemským prapôvodom, s dávnymi prírodnými pravzormi a ochraňovať nás na ceste za vlastným zdrojom.

Vo svojich dielach súladne využíva rastlinné a zvieracie prvky a výrazy živlov. Citlivo pritom narába s pohybom a plynulosťou. Veľký dôraz kladie na účinok svojich malieb pod UV svetlom, preto s jednotlivými odtieňmi farieb nakladá citlivo a starostlivo, aby pôsobili čo najprírodzenejšie aj vo svojej žiarivej čarovnosti.

